

LUNDS UNIVERSITET

Centrum för teologi och religionsvetenskap

Psaltarpsalmen i Svenska kyrkans gudstjänstliv

Josefina Persson
Vårterminen 2012

Praktisk teologi: Examensarbete för magisterexamen
TEOM55, 15 hp
Handledare: Stephan Borgehammar
Examinator: Stephan Borgehammar

Abstract

During the second half of the 20th century, more possibilities of singing Psalms in the common Sunday service arose in Church of Sweden. The aim of this study is to see in what different ways the Psalms is usually sung and how they appear in the different worship books. I am interested in how this has changed over time, from the 1940's until today. A special focus is also dedicated to the church musicians and their view on the matter. This is done by a study of articles in the journal *Kyrkomusikernas tidning* between 1986-2011.

One of the conclusions I make is that even though the possibilities of singing Psalms has increased in the latest revised versions of the worship books, the actual use of them out in the parishes is going in another direction. This goes especially for the Psalms with a more traditional Gregorian psalmody, often performed by a choir or a lead singer in the beginning of the service.

When it comes to the church musicians, their main focus is not on how the Psalms appear in the Sunday service, but rather on how the Psalms should be sung in the best way. To sing the Psalms properly is seen as a task for those who have good knowledge about Gregorian chanting and a big interest for the Liturgy of the Hours, not necessarily as a task for the congregation as such. When it comes to the music related to the Sunday services the main problem is not if Psalms should be sung or not, but rather how to get the congregation to sing at all. Questions regarding different dimensions of participation get important here.

It is also an interesting point that while the Psalms seem to be less frequently used in the Sunday service, they appear as more popular in other types of prayer. The revitalization of the Liturgy of the Hours is one example, such as the presence of Psalms in relation to the Swedish pilgrimage movement, and in the chants from Taizé.

Keywords: Psalms, psalmody, Sunday service, worship books, church musicians.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	3
1.1 Syfte och frågeställning.....	3
1.2 Material och metod.....	4
2. Bakgrund	5
2.1 Psaltarpsalmens musikaliska utveckling	5
2.2 En gudstjänst i förändring – tendenser under 1900-talet.....	7
2.2.1 Den liturgiska rörelsen, ekumeniken och andra Vatikankonciliet.....	8
2.2.2 Mångfald och delaktighet	9
2.3 Psaltarpsalmen utanför söndagens huvudgudstjänst.....	10
3. Huvudgudstjänsten i Svenska kyrkan.....	11
4. Svenska kyrkans gudstjänstböcker	13
4.1 Den svenska kyrkohandboken	13
4.1.1 Den svenska kyrkohandboken 1942.....	13
4.1.2 Gudstjänstordning 1976.....	14
4.1.3 Den svenska kyrkohandboken 1986.....	15
4.1.4 Förslaget till ny kyrkohandbok.....	17
4.1.5 Gudstjänstsång: ny mässmusik för Svenska kyrkan.....	18
4.2 Den svenska evangelieboken.....	19
4.2.1 Evangelieboken 1983	19
4.2.2 Evangelieboken 2002	19
4.2.3 Jubel och sång	20
4.3 Den svenska psalmboken	21
4.3.1 Mot en ny psalmbok 1986	21
4.3.2 Tillägg till Den svenska psalmboken 1986.....	22
5. Kyrkomusikernas tidning	23
5.1 Gudstjänstens kris.....	23
5.1.1 Avtagande gudstjänstsång	23
5.1.2 Ökad mångfald i gudstjänsten	25
5.1.3 Psaltarpsalmen som livstydning	27
5.1.4 Mot en ny kyrkohandbok.....	28
5.2 Gregorianik på svenska	29
5.2.1 Tidegårdens återkomst.....	29
5.2.2 Språklig debatt.....	30
5.2.3 Gregorianik som inspirationskälla.....	31
6. Sammanfattning och diskussion	32
Källförteckning.....	38
Elektroniska källor	43

1. Inledning

Luther skriver om Psaltaren:

Kort sagt: vill du se den heliga kristna kyrkan målad med levande färg och gestalt i en liten bild, så tag Psaltaren framför dig. Där har du en fin, klar och ren spegel, som visar dig vad kristenheten är. Ja, du kommer också att finna dig själv i den och den rätta självkännedom, ja, Gud själv och allt han skapat.¹

Det är en fascinerande bibelbok, Psaltaren. Så många finner styrka och tröst i den. Man talar ofta om dess allmänmänskliga dimensioner, om hur de erfarenheter av Gud och livet som den gestaltar kan överbrygga ett par tusen år av mänsklighet och ändå kännas aktuell. Och det är en fascinerande sång- och bönbok, med rötter tillbaks till den judiska gudstjänsten i templet. Människor har sjungit och bett med Psaltarens ord genom historien. I tidegårdsbönen i klostren hålls den än idag vid liv.

Att Svenska kyrkan arbetat med att främja psaltarsången i gudstjänsten, framförallt under 1900-talet andra hälft, går att skönja i de senaste revideringarna av Svenska kyrkans gudstjänstböcker. I denna uppsats försöker jag visa hur förändringen har sett ut och vilka strömningar som den kan ha påverkats av. Jag resonerar också kring hur man i kyrkomusikaliska kretsar förhållit sig till psaltarpsalmsanvändningen i Svenska kyrkans gudstjänstliv under de senaste decennierna.

I ett tidigt skede av uppsatsen fick jag ta del av en mycket färsk artikel skriven av Sverker Jullander, en artikel som i skrivande stund är under publicering, som berör den gregorianska sången i svensk gudstjänst. Jullander gör här en mycket intressant iakttagelse som jag burit med mig genom hela uppsatsprocessen. Han beskriver hur intresset för tidegården idag verkar öka, många nya tidegårdsböcker har getts ut på senare tid, samtidigt som psaltarsången i Svenska kyrkans huvudgudstjänst sedan en tid tillbaka inte längre verkar prioriteras.² Hur kommer detta sig? Genom min uppsats gör jag ett trevande försök till att spinna vidare på det resonemang som Jullander påbörjat.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet med denna uppsats är att undersöka och beskriva psaltarpsalmens plats och tänkta funktion i Svenska kyrkans huvudgudstjänst. Av särskilt intresse är att undersöka

¹ Luther, Martin, 1983, s. 36-37.

² Jullander, Sverker, 2012, s. 11.

utvecklingen av den *tonsatta* psaltarpsalmens plats och funktion i huvudgudstjänsten. Här är kyrkomusikernas förhållningssätt av värde att titta närmare på. Målet är därför att undersöka vilka resonemang som i kyrkomusikaliska kretsar varit viktiga i relation till psaltarpsalmsanvändningen i Svenska kyrkans gudstjänstliv. Detta sker genom en analys av material i *Kyrkomusikernas Tidning*, KMT. Min frågeställning är följande:

- Vilken plats och funktion har den tonsatta psaltarpsalmen i Svenska kyrkans huvudgudstjänst?
- På vilket sätt har denna plats och funktion utvecklats i relation till de senaste revideringarna av Svenska kyrkans gudstjänstböcker?
- Vilka resonemang kring psaltarpsalmsanvändningen i Svenska kyrkans gudstjänstliv går att finna i *Kyrkomusikernas tidning*, KMT, mellan 1986-2011?

1.2 Material och metod

Bortsett från den inledande bakgrundsbeskrivningen är uppsatsen uppdelad i två större delar. Den första delen beskriver psaltarpsalmen i relation till Svenska kyrkans huvudgudstjänst och till Svenska kyrkans gudstjänstböcker. Den andra delen är en textanalys av material i KMT, *Kyrkomusikernas tidning*. De gudstjänstböcker som är relevanta att använda är de som är direkt länkade till Svenska kyrkans huvudgudstjänst: psalmbok, kyrkohandbok och evangeliebok, och därtill angränsande material.³ Jag går igenom gudstjänstböckerna utifrån hur psaltarpsalmen finns representerad i de olika böckerna och undersöker hur förutsättningarna ser ut för psaltarpsalmsanvändningen i exempelvis olika gudstjänstordningar. Jag tar också del av de motiveringar som finns tillgängliga, framförallt i utredningsmaterial, kring synen på hur psaltarpsalmen är tänkt att gestaltas i gudstjänstlivet.

Kyrkomusikernas tidning, KMT, är en tidskrift som ges ut av Kyrkomusikernas riksförbund och som numera utkommer en gång per månad, dvs. 12 gånger om året.⁴ Före 1999 utkom tidningen med 17 nummer per år.⁵ Tidskriften berör musiken i kyrkolivet generellt och har en ambition att både erbjuda kompetenshöjande material och generell information om vad som

³ För en närmare motivering, se under punkt 4. *Svenska kyrkans gudstjänstböcker*. Eftersom gudstjänstböckerna har reviderats under 1900-talet har olika typer av försöksmaterial producerats för bruk i Svenska kyrkan. För att kunna göra en relevant analys av utvecklingen under senare delen av 1900-talet har även detta material inkluderats här.

⁴ Kyrkomusikernas riksförbund [hemsida] > KMT.

⁵ Detta är en personlig iakttagelse som gjordes vid insamlingen av mitt material.

händer med musiken i kyrkolivet.⁶ Den tidsmässiga avgränsningen i materialet, 1986-2011, är bland annat gjord utifrån en uppskattning av mängden relevant material. Anledningen till att startpunkten är satt till 1986 hänger samman med Svenska kyrkans beslut att det året anta en ny kyrkohandbok och psalmbok. Eftersom den senaste evangelieboken antogs 2002 anser jag det också relevant att undersöka material en bit in på 2000-talet. Därför sätts en slutpunkt först vid 2011. Sammanlagt innefattas härmed 26 årgångar av KMT.

Vid en första genomgång av alla nummer av KMT mellan 1986-2011 valdes ett brett spektrum av artiklar ut som direkt eller indirekt berörde Psaltaren på något sätt. Här samlades artiklar in som berörde gudstjänstlivets sång och liturgi, artiklar om gregoriansk sång, historiska genomgångar av kyrkomusiken, recensioner av CD-skivor och utgivet notmaterial, debattinlägg gällande tidegården, kyrkohandböckerna eller gregoriansk sång på svenska. Artiklarna genomgick sedan en andra sällning utifrån de tendenser, perspektiv och resonemang som jag funnit väsentliga i relation till min frågeställning. Kvar blev 39 relevanta artiklar som utgör grunden för min analys.

2. Bakgrund

2.1 Psaltarpsalmens musikaliska utveckling

Att psaltarpsalmerna från början har sjungits eller framförts till någon typ av stränginstrument framgår redan i bibeln.⁷ Ordet ”psaltare” sägs relatera till detta stränginstrument och det grekiska ordet *psalmós* har i relation till översättningen i Septuaginta fått betydelsen ”sång.”⁸ Hur psaltarpsalmerna lät är inte känt, men att de i grunden hör hemma i den israelitiska tempelgudstjänsten är allmänt vedertaget.⁹ Hur Psaltaren senare användes i den judiska synagogan och hur den anammades i den tidiga kristna kyrkans sätt att fira gudstjänst råder det delade meningar om. Det mest sannolika enligt Sören Bolander, som har ett stort intresse för psaltarsång, är att de nybildade kristna församlingarna i fornkyrkan tog med sig, och spred, den judiska traditionens sätt att sjunga Psaltaren och därmed inkorporerades Psaltaren på ett naturligt sätt in i detta nya sammanhang.¹⁰

⁶ Kyrkomusikernas riksförbund [hemsida] > KMT.

⁷ *Bibeln 2000*, se ex. Ps 4, Ps 6.

⁸ Bolander, Sören, 1996, s. 71.

⁹ *Ibid*, s. 70-71; Wilson-Dickson, Andrew, 1996, s. 20-21.

¹⁰ Bolander, Sören, 1996, s. 73, 75.

Under påven Gregorius den stores tid utvecklades den psalmodi som idag går under benämningen gregoriansk eller gregoriansk sång. I klostertraditionens användning av tidebönen fortsatte den gregorianska sången att utvecklas och kompletterades bland annat med antifoner till de olika psaltarpsalmerna.¹¹

I samband med reformationen infördes, inte minst genom Luther, ny musik på folkspråket. Detta utgjorde till en början inget hot mot den gregorianska sången i gudstjänsten, utan den nya musiken bör snarare ha setts som ett komplement. I Luthers *tyska mässa* görs försök till att översätta de latinska texterna i de gregorianska sångerna till tyska, vilket innebar att även melodierna fick ändras för att passa med det tyska språket bättre. Luther bidrar också med mycket annan musik till gudstjänsten baserad på tongångar från den folkliga kulturen.¹² Den kalvinistiska traditionen tog en annan riktning gällande kyrkomusiken. Här fick psaltarpsalmen en mycket central plats i det som fick benämningen Genève-psaltaren, en mycket rak och enkel tonsättning av psaltarpsalmerna.¹³ I England utvecklades under 1500-talet och framåt *Anglican chants*, ett flerstämmigt sätt att sjunga psaltarpsalmer på som tog en annan riktning än den gregorianska sången.¹⁴

Under 1900-talet utmärker sig kompositören Joseph Gelineau i utvecklingen av musiken till Psaltaren. Även Taizémusiken har haft stor framgång med sin nyskapande, men mycket enkla, psalmodi, till en början inspirerad delvis av Joseph Gelineau, men framförallt av kompositören Jacques Berthier.¹⁵

I Sverige infördes gammalkyrkligt introitus i samband med kyrkohandboken från 1942.¹⁶ Därefter har den gregorianska sången på svenska fortsatt att utvecklas under 1900-talet.¹⁷ Samtidigt har annan nykomponerad musik tillkommit. Ett exempel är Anders Ekenbergs kompositioner av psaltarpsalmer med omkväden från mitten av 60-talet och framåt, bl.a. inspirerade av Gelineaus psalmodi. 1971 utkom också *Ge mig svar: Psaltarsånger för högmässan och andra sånger*, komponerade av Ekenberg, en samling som uppmärksammades av Harald Göransson som i sin tur påverkade 1969 års psalmkommitté i riktning mot att införa

¹¹ Wilson-Dickson, Andrew, 1996, s. 32, 35.

¹² Ibid., s. 62-63.

¹³ Ibid., s. 66.

¹⁴ Bolander, Sören, 1996, s. 86; I samband med att nyöversättningen av Psaltaren blev klar 1995 publicerades en utgåva av *Anglican chants* på svenska, se Lindström, Hans-Erik (red.), 1998.

¹⁵ Bolander, Sören, 1996, s. 85; Wilson-Dickson, Andrew, 1996, s. 226-227.

¹⁶ MB42.

¹⁷ Jullander, Sverker, 2012, s. 5-6.

psaltarpsalmer i revideringsarbetet av psalmboken. I detta arbete fick Ekenberg och Göransson gemensamt uppdraget att finna ett lämpligt urval av psaltarpsalmer som skulle kunna ingå i den nya psalmboken.¹⁸ Dessa psaltarpsalmer med församlingsomkväde, som infördes med intentionen att göra den gudstjänstfirande församlingen mer involverad i sjungandet av psaltarpsalmer, återfinns bland annat i *Psalmer och visor* från 1982 och i *Den svenska psalmboken* från 1986.¹⁹

2.2 En gudstjänst i förändring – tendenser under 1900-talet

Under 1900-talet har flera olika rörelser och tendenser i den världsvida kyrkan påverkat utvecklingen av Svenska kyrkans sätt att fira gudstjänst och se på sig själv som kyrka.²⁰ I utredningsarbetet inför den senaste kyrkohandboken (1986) beskrevs tre liturgiska utvecklingslinjer som påverkat gudstjänstlivets utveckling. Den första berör kyrkans liturgiska tradition och handlar om kyrkans strävan efter gemenskap genom att förenas i det som sågs som allmänkyrkliga inslag i gudstjänstfirandet. Det fanns en strävan efter att restaurera ett ursprungligt sätt att fira gudstjänst, som avspeglades i att stor vikt lades vid att ändra och korrigera i samfundens gudstjänstordningar. I Svenska kyrkan avspeglas denna tanke i 1942 års kyrkohandbok, bland annat genom att användningen av den gregorianska sången i gudstjänsten betonas och gammalkyrkligt introitus införs.²¹

Den andra utvecklingslinjen berör gudstjänsten i relation till världens existentiella frågor. Här tas sekulariseringen upp och hur denna påverkat gudstjänstfirandet. Dietrich Bonhoeffer lyfts fram som ett exempel på en teolog som försökte överbrygga det som han såg som klyftan mellan Kristus och världen, dvs. insikten i att det i egentlig mening inte fanns någon sådan klyfta. Detta avspeglas senare i sättet att fira gudstjänst genom att inget skulle anses främmande i liturgin, det andliga och världsliga hör samman. Lek, dans, drama och profan musik hittar sin väg in i gudstjänstlivet. Det traditionella sättet att fira gudstjänst ansågs inte tala till den moderna människan. Gudstjänsten behövde därför avsakraliseras. De lokala församlingarna gavs allt större utrymme till att själva bygga sina gudstjänster utifrån de behov som fanns just där.²²

¹⁸ Ekenberg, Anders, ”psaltarsång i församlingens gudstjänstliv” [elektronisk]. Sankt Ansgar. Kyrkan i studentstaden [hemsida].

¹⁹ PoV 82; PsB86; Jullander, Sverker, 2012, s. 12.

²⁰ Oljelund, Karin, 2009, s. 72-73.

²¹ SOU 1974:67, s. 6-8, 366-368.

²² Ibid., s. 13-15.

Den tredje utvecklingslinjen berör gudstjänsten i relation till den personliga gudsupplevelsen. Här beskrivs en motreaktion mot sekulariseringstendenserna genom att en allt större betoning läggs på den personliga erfarenheten av det gudomliga. Här lyfts den s.k. nymystiken fram med sin betoning på kontemplativa och meditativa inslag i det religiösa utövandet. Inspiration hämtas från bl.a. zenbuddhismen och de äldre kristna mystikerna. Meditativa inslag i gudstjänsten blir allt viktigare, såsom utrymme för enskild bön, tystnad och meditativ musik.²³ En annan rörelse inom denna utvecklingslinje är det som benämns som den karismatiska väckelsen, med Jesusrörelsen som ett exempel. Fokus ligger här på den enskilde individens erfarenhet av den helige Andens kraft. I relation till gudstjänstfirandet läggs en tydlig betoning på den personliga gudsupplevelsen.²⁴ En gemensam nämnare för dessa tre utvecklingslinjer är, enligt Andrén, att skiljelinjerna dem emellan inte går mellan olika kyrkor och samfund, utan rakt igenom dem. Därför kan alla dessa tre utvecklingslinjer ses som ekumeniskt präglade.²⁵

Enligt Klingert avspeglas dessa utvecklingslinjer tydligt i utredningsarbetet gällande kyrkohandboks-kommitténs förslag till ny gudstjänstordning i mitten på 70-talet:

Kommittén försöker göra rättvisa åt alla tre epokerna. Restaureringsteologins forskningsresultat märks mest i högmässans struktur och i försöken att restaurera nattvardsbönerna efter fornkyrklig förebild. Sekulariseringsteologins inflytande märks i t ex den ökade församlingsmedverkan och i förböners strävan efter konkretion och livsnärhet./.../Betoningen av Kristusmötet i liturgin, f ö ett av kommitténs favorituttryck, måste ha tilltalat de rörelser som lade vikt vid den personliga gudsupplevelsen i gudstjänsterna. Kommitténs strävan att komma bort från ritualismen och fram till ett liturgiskt skapande måste också ha varit betydelsefullt för dessa rörelser.²⁶

Oljelund nämner i sin avhandling, som berör synen på ecklesiologin i Svenska kyrkans huvudgudstjänst, att resultatet i 1986 års kyrkohandbok är en fortsatt utveckling av de tendenser som här har beskrivits. Framförallt gäller detta synen på en gemensam struktur i gudstjänsten, där de olika momenten i strukturen samtidigt tillåter variationer.²⁷

2.2.1 Den liturgiska rörelsen, ekumeniken och andra Vatikankonciliet

De utvecklingslinjer som här har beskrivits står i relation till andra rörelser under 1900-talet.

En av dessa är den liturgiska rörelsen, som med sina rötter i den katolska kyrkans

²³ Ibid., s. 21f.

²⁴ Ibid., s. 22f.

²⁵ Ibid., s. 23.

²⁶ Klingert, Rune, 1989, s. 47f.

²⁷ Oljelund, Karin, 2009, s. 78.

klosterväsende inspirerat till liturgisk förnyelse i gudstjänstlivet, där bland annat församlingens aktiva deltagande i gudstjänstens liturgi lyfts fram. Den liturgiska rörelsen bidrog också till en ökad reflektion kring kyrkans identitet och uppdrag. I denna rörelses första fas var strävan efter en allmänkyrklig liturgi stark.²⁸ Denna rörelse smälte på många sätt samman med den ekumeniska rörelsen och dess strävan efter kyrklig enhet. Det blev dock en insikt i båda dessa reformrörelser att även den ursprungliga kyrkliga liturgin präglats av mångfald. Att sträva efter en ursprunglig liturgi i gudstjänsten blev då inte längre relevant. Istället lades fokus på liturgins struktur. Samtidigt har dessa rörelser gemensamt bidragit till att gudstjänstfirandet ses som en angelägenhet inte bara för präster, utan för hela Guds folk.²⁹

Av betydelse för den liturgiska utvecklingen har också andra Vatikankonciliet (1962-1965) varit. Viktiga frågor i relation till denna reform var bland annat liturgins möte med det moderna samhället. Gudstjänster börjar firas på folkspråket, ny liturgisk musik utformas och liturgin berikas på många sätt. En ny syn på kyrkan etableras där gudsfolkstanken är central.³⁰ Denna liturgiska utveckling påverkar även Svenska kyrkan. Även här blir synen på kyrkan som Guds folk central. Detta gudsfolk ses som ständigt på vandring och kyrkans roll blir att vara en kyrka i och för världen.³¹

2.2.2 Mångfald och delaktighet

Edgardh beskriver i sin senaste bok *Gudstjänst i tiden: Gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008* hur gudstjänstlivet har utvecklats under senare delen av 1900-talet. Här tar hon upp flera viktiga tendenser och utvecklingslinjer. I relation till den lokala gudstjänstfirande församlingen berör hon t.ex. hur en förskjutning ägt rum från en gudstjänst präglad av nationell enhet till lokal variation. Hon nämner också prästens förändrade roll när allt fler personer blivit aktiva i förberedelserna och genomförandet av olika moment i gudstjänsten. Här har exempelvis fenomenet med gudstjänstgrupper varit betydande.³² Ett nyckelbegrepp i sammanhanget är delaktighet. Här tar Edgardh hjälp av Martin Modéus' resonemang kring synen på olika sorters delaktighet i gudstjänsten och citerar honom när han nämner att: ”Delaktighet är en kvalitet och inte en aktivitet.”³³

²⁸ Edgardh, Ninna, 2010, s. 173-174; Haquin, André, 2006, s. 696-699.

²⁹ Edgardh, Ninna, 2010, s. 174.

³⁰ Ibid., 2010, s. 175; Haquin, André, 2006, s. 716.

³¹ Oljelund, Karin, 2009, s. 78, 80.

³² Edgardh, Ninna, 2010, s. 66, 94-95.

³³ Ibid., 2010, s. 93-94; Modéus, Martin, 2005, s. 187.

Gudstjänstens allt större variationsrikedom berörs också och kopplas samman med idén om vad som ska ses som en församling. Församlingens liv är ämnat att präglade gudstjänsten. Edgardh betonar också att det är en del av församlingens grundläggande uppgift att fira gudstjänst.³⁴ Införandet av *Den svenska kyrkohandboken* från 1986 nämns som den startpunkt som öppnade upp för de lokala församlingarnas möjlighet till att själva på ett mer direkt sätt kunna utforma sitt gudstjänstliv. Variationsrikedomen mellan gudstjänstordningarna har blivit större och inom dessa ordningar finns många moment som är valfria. Denna mångfald likställs ibland med synen på en producentriktad gudstjänst, där gudstjänsten utformas utifrån tanken på en viss grupps specifika behov.³⁵ Edgardh nämner också att: ”Den växande mångfalden i gudstjänstlivet speglar i hög grad en växande mångfald i samhället som helhet.”³⁶

Men trots den ökade mångfalden i gudstjänstutbud så ökar inte antalet gudstjänstdeltagare. Under 1990-talet ses gudstjänsten som allt mer problematisk. Det upplevs svårt att nå ut till människor. Ett försök till lösning blev att starta en rad olika projekt på stiftsnivå som på olika sätt arbetade med att tänka nytt kring sättet att fira gudstjänst. Tanken var att stimulera till gudstjänstutveckling i församlingarna.³⁷ Under 2000-talets första decennium ses lösningen på denna gudstjänstkris inte utifrån perspektiv av mer mångfald, utan snarare utifrån dimensioner av mer gemenskap. En ökad reflektion har också uppstått kring om gudstjänstfirande är något som sker *för* eller *med* församlingen.³⁸

2.3 Psaltarpsalmen utanför söndagens huvudgudstjänst

Även om jag i denna uppsats huvudsakligen berör psaltarpsalmens plats i Svenska kyrkans huvudgudstjänst, bör det nämnas att Psaltaren i Svenska kyrkans gudstjänst- och böneliv inte är en isolerad företeelse, varken i relation till Svenska kyrkan som samfund eller till huvudgudstjänsten som sådan. Det händer mycket med psaltarpsalmsanvändningen idag. Den återfinns bland annat i tidegården på svenska, som sedan mitten på 1990-talet har publicerats i flera olika utgåvor, varav flertalet har varit ekumeniska till sin karaktär.³⁹ Inom pilgrimsrörelsen återfinns också psaltarpsalmen i bönböckerna *Lilla pilgrimsboken* och i

³⁴ Edgardh, Ninna, 2010, s. 68.

³⁵ Ibid., s. 75-76.

³⁶ Ibid., s. 80.

³⁷ Ibid., s. 81-82.

³⁸ Ibid., s. 98f.

³⁹ Piltz, Anders, Bolander, Sören, Holte, Ragnar & Pahlmblad, Christer (red.), 1995; Halldorf, Peter & Åkerlund, Per (red.), 1996; Holte, Ragnar, Adell, Arthur & Peters, Knut (red.), 2000; Johansson, Hans & Fahlgren, Sune (red.), 2004; numera finns tidegården också som ”app”, baserad på *Tidegården, kyrkans dagliga bön*, se Wallsten, Hanna, ”Tidegården i telefonen” [elektronisk]. Kyrkans tidning [hemsida].

Pilgrimens tidegård.⁴⁰ I musiken från Taizé, som används både i specifika gudstjänster präglade av bönelivet i Taizé, och i Svenska kyrkans gudstjänst- och andaktsliv generellt, har psaltarpsalmen en betydande roll.⁴¹ Även i gudstjänstboken *En liten bönbok* finns numera en beskrivning av hur psaltarpsalmen kan användas i det dagliga bönelivet. Också i *Bönboken: tradition och liv* finns förslag på dagliga andakter innehållande psaltarpsalmer.⁴²

3. Huvudgudstjänsten i Svenska kyrkan

I *Den svenska kyrkohandboken* presenteras sex olika versioner av huvudgudstjänster. Tre ordningar med nattvard (högmässa, söndagsmässa och familjemässa) och tre ordningar utan nattvard (högmässogudstjänst, söndagsgudstjänst och familjegudstjänst).⁴³ Enligt kyrkoordningen för Svenska kyrkan ska huvudgudstjänst firas varje söndag och kyrklig helgdag i varje församling.⁴⁴ Hur många huvudgudstjänster med nattvard som minst måste firas varje år i församlingarna regleras av domkapitlet. I övrigt kan kyrkorådet i samråd med präster och kyrkomusiker i församlingen själva reglera vilka av de övriga huvudgudstjänsterna som ska användas under året.⁴⁵

Vilken typ av huvudgudstjänst som firas en söndag styr förutsättningarna för psaltarpsalmsanvändningen. Utifrån vissa av ordningarna är det mycket svårt, och kanske inte heller relevant, att låta psaltarpsalmen få en plats. När det däremot gäller firandet av högmässa eller högmässogudstjänst är möjligheterna större, vilket kommer att framgå längre fram. Med tanke på att varje församling i hög grad har möjlighet att forma sitt eget gudstjänstliv utifrån de sex olika alternativen på huvudgudstjänster som finns, så bör också förutsättningarna för psaltarpsalmsanvändningen vara olika i olika församlingar. Kyrkomusikernas, prästernas och församlingens inställning till användningen av psaltarpsalmen spelar självklart också roll.

⁴⁰ Se Lindström, Anders (red.), 2008; Wettermark, Tomas (red.), 2004.

⁴¹ Psaltarpsalmsverser finns framförallt representerade i försångarens sjungna partier, men också i församlingssången som ofta, men inte alltid, fungerar som omkväde. Se bl.a. Berthier, Jacque 1997; Åberg, Lars (red.), 2006, se t.ex. sång 77, baserad på Ps 117, och sång 92, baserad på Ps 47:7, och samtliga halleluja-omkväden som växelsjungs med verser ur Psaltaren, nr. 42-51.

⁴² Se *En liten bönbok*, 2006, s. 200-204; Dalman, Johan F. (red.), 2003, se t.ex. ”bön i höstens tid” s. 363-377, eller ”bön i pingsttid” s. 245-259.

⁴³ HB86, se ”Innehåll”. Utöver dessa sex huvudgudstjänster finns också två särskilda huvudgudstjänster, julotta och långfredagsgudstjänst.

⁴⁴ KO, kap 17, § 3.

⁴⁵ *Ibid.*, kap 17, § 5-6.

I Svenska kyrkans utredning av 1986 års kyrkohandbok från 1998 framgår det att de huvudgudstjänster som var vanligast förekommande i församlingarna var högmässa och högmässogudstjänst. I 69% av de tillfrågade församlingarna firades högmässa två gånger eller mer per månad. Gällande högmässogudstjänsten var den siffran 49%.⁴⁶ När introitus som moment förekom var det vanligaste alternativet att sjunga en psaltarpsalm med församlingsomkväde (77%). Gammalkyrkligt introitus användes, åtminstone ibland, i 64% av församlingarna. Axner nämner också att annan introitussång användes i 62% av församlingarna. Vad som menas med ”annan introitussång” framgår inte.⁴⁷ Användningen av en sjungen psaltarpsalm mellan textläsningarna var betydligt mer ovanligt och förekom, alltid eller ofta, endast i 16% av församlingarna.⁴⁸

I en uppföljning av undersökningen från 1998, sammanställd av Axner 2010, framgår att högmässan fortfarande är den vanligast förekommande huvudgudstjänsten. Högmässogudstjänsten har minskat i ungefär samma utsträckning som högmässan har ökat. I 25% av församlingarna firas söndagens huvudgudstjänst *alltid* som högmässa, medan 48% svarade att de firade högmässa *ofta*.⁴⁹ Förekomsten av introitus i inledningen har minskat något. Följande tabell visar förändringen:⁵⁰

	Utvärdering 1998	Utvärdering 2009
Gammalkyrkligt introitus	64%	50%
Psaltarpsalm med omkväde	77%	58%
Annan introitussång	62%	51%

Gällande psaltarpsalm med församlingsomkväde mellan textläsningarna påpekar Axner att användningen har minskat betydligt, och om det förekommer något musikinslag mellan textläsningarna är körsång det vanligast förekommande. I 44% av församlingarna förekommer inte psaltarpsalm på denna plats över huvud taget.⁵¹

⁴⁶ SKU 1998:7, s. 14.

⁴⁷ Ibid., s. 16.

⁴⁸ Ibid., s. 16.

⁴⁹ Axner, Torbjörn, 2010.

⁵⁰ Tabellen är en sammanställning av material från SKU 1998:7, s. 16, och Axner, Torbjörn, 2010.

⁵¹ Axner, Torbjörn, 2010.

4. Svenska kyrkans gudstjänstböcker

Kyrkoordningen för Svenska kyrkan reglerar vilka gudstjänstböcker som är gällande. Dessa antas av Kyrkomötet och utgörs av: *Bibeln*, *Den svenska kyrkohandboken*, *Den svenska evangelieboken*, *Den svenska psalmboken* och *En liten bönbok*.⁵² Kyrkohandboken, psalmboken och evangelieboken ska användas vid firandet av huvudgudstjänster, om inte undantag i vissa fall har utfärdats av domkapitlet. Detta undantag gäller endast alternativ till kyrkohandboken och psalmboken. Ingenting nämns gällande alternativa läsningar i huvudgudstjänsten när det gäller evangelieboken.⁵³

Eftersom kyrkohandboken, psalmboken och evangelieboken är de gudstjänstböcker som specifikt ska användas vid firandet av huvudgudstjänster, så är det också dessa tre som kommer behandlas här.

4.1 Den svenska kyrkohandboken

4.1.1 Den svenska kyrkohandboken 1942

Innehållet i *Den svenska kyrkohandboken 1942* kan delvis ses som ett resultat av en liturgisk strävan tillbaka mot en sorts allmänkyrklig tradition med rötter i fornkyrkan.⁵⁴ Detta innebar, bland mycket annat, att gammalkyrkligt introitus infördes i gudstjänstordningen till vissa högtidsdagar.⁵⁵ Detta introitus mötte en del skeptiska röster. Som en kompromiss infördes även s.k. koralintroitus, men denna musikaliska kombination av Psaltarens texter och metriska psalmmelodier blev inte långvarig.⁵⁶ Istället växte intresset, trots allt, för gregorianiken och användningen av gammalkyrkligt introitus, trots att det från början hade kritiserats för att framstå som ett alltför katolskt fenomen.⁵⁷ Som ett resultat av det nya engagemang som uppstått presenterades bearbetade och reviderade versioner av introitus via Liturgiska nämndens utgåvor av *Ny mässmusik* från 1964 respektive 1967.⁵⁸ Denna godkändes för användning i gudstjänsten 1968. Därmed infördes möjligheten att sjunga introitus vid varje högmässa och inte enbart vid de kyrkliga högtiderna.⁵⁹

⁵² KO, kap 18, § 1.

⁵³ Ibid., kap 18, § 3-6.

⁵⁴ SOU 1974:67, bilaga 1, s. 45.

⁵⁵ Klingert, Rune, 1989, s. 22; SOU 1985:46, band 8, s. 143; HB42, s. 11; MB42.

⁵⁶ SOU 1985:46, band 8, s. 142-143.

⁵⁷ SOU 1974:67, bilaga 1, s. 368.

⁵⁸ SOU 1974:67, bilaga 1, s. 371; SOU 1985:46, band 8, s. 143.

⁵⁹ SOU 1985:46, band 8, s. 143.

4.1.2 Gudstjänstordning 1976

I gudstjänstordningen från 1976, som var en försöksverksamhet, hade möjligheterna till sjungen psaltarpsalm utökats. Nu kunde både gammalkyrkligt introitus och nyskrivna introitus med församlingsomkväde sjungas i huvudgudstjänsten.⁶⁰ Hur möjligheterna såg ut för användningen av introitus i de olika ordningarna för huvudgudstjänst (med undantag för långfredagsgudstjänsten som också sågs som en huvudgudstjänst) presenteras här:⁶¹

	Högmässa med nattvard	Högmässa utan nattvard	Söndagsgudstjänst	familjegudstjänst
Inledning	Psalm/gammalkyrkl. introitus/introitus med förs.omkväde	Psalm/gammalkyrkl. Introitus/introitus med förs.omkväde	Psalm/introitus med förs.omkväde	Sång och inledningsord <i>eller</i> introitus med förs.omkväde
	Före kyrie: gammalkyrkl. introitus/introitus med förs.omkväde	Före kyrie: gammalkyrkl. Introitus/introitus med förs.omkväde	-	
Del 2: Ordets gudstjänst	Psalm/psaltarpsalm med förs.omkväde	Psalm/psaltarpsalm med förs.omkväde	Psalm/psaltarpsalm med förs.omkväde	-

I ordningarna för högmässa med eller utan nattvard ges alternativet att antingen sjunga en ingångspsalm, gammalkyrkligt introitus eller introitus med församlingsomkväde som inledning till gudstjänsten. Gällande söndagsgudstjänsten föreslås *inte* gammalkyrkligt introitus, men möjligheten att sjunga introitus med församlingsomkväde kvarstår. Även i familjegudstjänsten kan introitus med församlingsomkväde sjungas, men då ersätter detta den föreslagna inledningen i form av sång och inledningsord.⁶²

I 1976 års ordning för högmässa, både med och utan nattvard, kan psaltarpsalm sjungas före kyrie (i inledningen) om introitus inte redan inlett hela gudstjänsten. Möjligheten finns också att sjunga en psaltarpsalm mellan den gammaltestamentliga läsningen (om denna används) och läsningen av episteltextern. Denna möjlighet finns också i ordningen för söndagsgudstjänst.⁶³

⁶⁰ GO76, del 1, se t.ex. under ”Högmässa med nattvard”; GO76, del 3.

⁶¹ Detta är en sammanställning av material från GO76, del 1.

⁶² Ibid., s. 5, 39, 62 och 70.

⁶³ Ibid., s. 8, 12 41, 45 och 63.

Med denna ordning presenteras en inledning, som till skillnad från den i handboken från 1942, inte gör det möjligt att både sjunga en inledande psalm *och* introitus efter varandra som en slags dubbel inledning.⁶⁴

I utvärderingen av 1976 års gudstjänstordning gjordes en jämförelse mellan prästers och kyrkomusikers inställning till användningen av introitus. Av de präster och musiker som deltog i försöksverksamheten ansåg 37% av prästerna och 35% av musikerna att introitus istället för ingångspsalm i inledningen av gudstjänsten var onödigt. Hela 22% av kyrkomusikerna tyckte dessutom att introitus istället för ingångspsalm var förkastligt. Optimismen uttrycktes tydligare gällande synpunkterna på introitus före kyrie. 58% av prästerna och 59% av kyrkomusikerna ansåg detta vara något bra.⁶⁵

4.1.3 Den svenska kyrkohandboken 1986

I förslaget till ny kyrkohandbok från 1985 är inställningen till psaltarpsalmens plats i gudstjänsten mycket positiv. Revisionsgruppen, en del av 1968 års kyrkohandbokskommitté, lyfter fram de två sätt att sjunga psaltarpsalmen på i gudstjänsten som också dominerade gudstjänstordningen från 1976; gammalkyrkligt introitus och psaltarpsalm med församlingsomkväde (det som tidigare också benämndes som introitus med församlingsomkväde). Revisionsgruppen nämner också psaltarpsalmens plats i försökmaterialet till den nya psalmboken, *Psalmer och visor 82* och beskriver detta som något mycket positivt.⁶⁶ Den tonsatta psaltarpsalmen ansågs ha fått en ”märkelig renässans”, en renässans som revisionsgruppen samtidigt var mycket välvilligt inställd till:

Men djupast sett förklaras väl denna märkliga renässans av att man just genom sången får en särskilt levande kontakt med Psaltaren, denna urgamla och ändå så moderna sångbok, så full av den underbaraste poesi, den djupaste levnadsvisdom och innerligaste själatröst.⁶⁷

Denna positiva syn på den tonsatta psaltarpsalmen fick till följd att psaltarpsalmens plats i *Den svenska kyrkohandboken 1986* blev betydligt större än i handboken från 1942. I likhet med ordningen för högmässa 1976 kan psaltarpsalm sjungas vid tre tillfällen i gudstjänsten:

- I inledningen istället för psalm.
- I inledningen före kyrie.

⁶⁴ SOU 1985:46, band 8, s. 143; HB42, s. 11.

⁶⁵ Gustafsson, Göran, 1983, s. 23.

⁶⁶ SOU 1985:46, band 8, s. 142-146; för en mer ingående genomgång av *Psalmer och visor 82*, se under 4.3.1 *Mot en ny psalmbok*.

⁶⁷ SOU 1985:46, band 8, s. 146.

- Mellan läsningarna av gammaltestamentlig text och episteltext i del 2, Ordets gudstjänst.⁶⁸

Skillnaden är att gammalkyrkligt introitus specifikt har hänvisats till platsen före kyrie.⁶⁹ Av de övriga två huvudgudstjänsterna med nattvard, söndagsmessa och familjemessa, ges möjligheten till sjungen psaltarpsalm endast i söndagsmässans inledning, som alternativ till inledande psalm.⁷⁰ Här presenteras en översikt gällande huvudgudstjänster med nattvard:

	Högmässa	Söndagsmessa	Familjemessa
Inledning	Psalm/psaltarpsalm med omkväde	Psalm/psaltarpsalm med omkväde	-
	Före kyrie: gammalkyrkl. Introitus/psaltarpsalm med omkväde	-	-
Del 2: Ordets gudstjänst	Psalm/psaltarpsalm/körsång	-	-

När det gäller huvudgudstjänsterna utan nattvard finns ingen skillnad mellan högmässan och högmässogudstjänsten i relation till psaltarpsalmen. I söndagsgudstjänsten kan sjungen psaltarpsalm förekomma antingen i inledningen istället för psalm, eller mellan textläsningarna. Av vikt att notera är att gammalkyrkligt introitus inte alls förespråkas i söndagsgudstjänsten, och att psaltarpsalmen i familjegudstjänsten, precis som i familjemässan, lyser med sin frånvaro.⁷¹

	Högmässogudstjänst	Söndagsgudstjänst	Familjegudstjänst
Inledning	Psalm/psaltarpsalm med omkväde	Psalm/psaltarpsalm	-
	Före kyrie: gammalkyrkligt introitus/psaltarpsalm med omkväde	-	-
Del 2: ordets gudstjänst	Psalm/psaltarpsalm/körsång	Psalm/psaltarpsalm	-

⁶⁸ HB86, s. 12, 16 och 24.

⁶⁹ Ibid., s. 16.

⁷⁰ Ibid., s. 65.

⁷¹ Ibid., s. 88, 93, 101, 113, 116, och 123-129.

Som ett komplement till 1986 års kyrkohandbok gavs *Den svenska kyrkohandboken musik* ut 1990, en körutgåva innehållande bland annat en stor samling gammalkyrkliga introitus och psaltarpsalmer med omkväde för användning i huvudgudstjänsten.⁷² Det är värt att notera att denna utgåva inte har godkänts som gudstjänstbok av Kyrkomötet.⁷³

Något bör här också nämnas om högmässans och högmässogudstjänstens inledning. Som redan nämnts har gammalkyrkligt introitus i denna ordning hänvisats till platsen före kyrie.⁷⁴ På detta sätt visas tydligare att den grundläggande klassiska strukturen för mässans indelning börjar med introitus, för att sedan övergå i kyrie och gloria.⁷⁵ I Svenska kyrkan finns samtidigt en skriftermålstradition som tidigare ägt rum utanför mässans ram, men som med tiden infogats i den.⁷⁶ En rest av denna tradition återfinns i högmässans inledning under alternativ *A, Beredelsen*.⁷⁷ I församlingar där beredelsen placerats i högmässans inledning, samtidigt som gammalkyrkligt introitus sjunges mellan beredelsen och kyrie, uppstår problemet att gudstjänsten börjar två gånger, både vid den inledande psalmen och vid introitussången.⁷⁸ Hur löser man då detta problem? En aspekt handlar om beredelsens placering och relation till kyrie. En annan handlar om introitussångens relevans i dagens gudstjänstordning. Ellversons lösning på problemet är att introitussången bör utgå. Han ser den som en kvarleva från den tid då beredelsen inte var en del av mässan och anser det viktigare att idag betona beredelsen som en naturlig del av högmässans inledning. Introitus framstår hos honom mest som ett störande moment.⁷⁹

4.1.4 Förslaget till ny kyrkohandbok

Med uppdrag från Centralstyrelsen och Församlingsnämnden påbörjades 1997 en översyn av 1986 års handbok. Kyrkohandboksgruppen som fick i uppdrag av göra denna översyn presenterade ett förslag till ny reviderad kyrkohandbok år 2000.⁸⁰ Efter att förslaget gått ut på remiss avbröts arbetet av Kyrkostyrelsen, bland annat på grund av den debatt som uppstod

⁷² HBm90.

⁷³ SKU 2000:3, s. 25.

⁷⁴ HB86, s. 16.

⁷⁵ Klingert, Rune 1989, s. 105.

⁷⁶ Ibid., s. 106; i samband med 1942 års kyrkohandbok infogades skriftermålet i högmässans inledning, se HB42, s. 12.

⁷⁷ HB86, s. 12-15.

⁷⁸ Detta var en aspekt som betonades i förslaget till ny kyrkohandbok från 2000, se SKU 2000: 3, s. 77.

⁷⁹ Ellverson, Karl-Gunnar, 2003, s. 90; Ellverson, Karl-Gunnar, 2006, s. 142; Det bör också nämnas att Ellverson samtidigt inte är fientligt inställd till psaltarpsalmanvändningen i gudstjänsten, utan betonar snarare vikten av att återerövra psaltarsången och föreslår placeringen mellan textläsningarna som mer passande, se Ellverson, Karl-Gunnar, 2006, s. 142.

⁸⁰ SKU 2000:3, s. 3.

kring synen på handbokens förslag till inkluderande språk.⁸¹ I förslaget från 2000 fanns små förändringar med som berörde psaltarpsalmen i huvudgudstjänsten. Momentet *Introitus* som i ordningen från 1986 funnits med som ett alternativt moment före kyrie i inledningen togs bort som rubrik, även om möjligheten att sjunga en psaltarpsalm på denna plats inte försvann helt.⁸² Ett försök till utvecklingen av gammalkyrkligt introitus presenteras i förslaget benämnt som gregorianska antifoner. Dessa, eller andra psaltarpsalmer med omkväde, skulle kunna användas i gudstjänstens början, mellan textläsningar eller som kommuniionsång. Vad som specifikt menas med gregorianska antifoner framgår inte. Arbetsgruppen ansåg sig vilja värna den gregorianska sången i gudstjänsten, men inte begränsa användningen av gammalkyrkligt introitus, eller gregorianska antifoner, till enbart placeringen efter beredelsen. Det framgår också i motiveringarna att det ansågs finnas ett behov av enklare melodier till psaltarpsalmer och böner, samtidigt som det var av vikt att vårda det gregorianska arvet.⁸³ Momentet med introitus mellan beredelsen och kyrie såg kyrkohandboksgruppen som en upprepad inledning och därför utgick själva momentet. Samtidigt nämner de evangelieboksgruppens arbete med att ta fram en egen serie psaltarpsalmer till kyrkoårets söndagar och helgdagar som något positivt, med en önskan om att även denna serie så småningom skulle kunna sjungas i gudstjänsten.⁸⁴

I detta förslag till kyrkohandbok presenterades också möjligheten att i samband med läsningen av evangelietexten avsluta med ett sjunget halleluja med eller utan psalmtön. Förslaget presenterades i utredningens musikdel. Av sju olika alternativ för halleluja innehöll fem utdrag ur psaltarpsalmer.⁸⁵

Eftersom arbetet med detta förslag till ny kyrkohandbok avbröts och inte återupptogs igen förrän 2006 så är det än idag 1986 års kyrkohandbok som är rådande i Svenska kyrkan.⁸⁶

4.1.5 Gudstjänstsång: ny mässmusik för Svenska kyrkan

1993 beslutades i Kyrkomötet att ny mässmusik skulle tas fram i Svenska kyrkan, musik som inte skulle präglas av samma karaktär som i handboken från 1986. Denna nya mässmusik skulle sträva efter att vara enkel, folklig och glad.⁸⁷ I linje med detta beslut gav Verbum 2011

⁸¹ Edgardh, Ninna, 2010, s. 156.

⁸² SKU 2000: 3, s. 76; SKU 2000:1, s. 67.

⁸³ SKU 2000:3, s. 25f, 61, 76-77.

⁸⁴ Ibid., s. 77.

⁸⁵ SKU 2000:3, s. 79; SKU 2000: 2, s. 94-96.

⁸⁶ Edgardh, Ninna, 2010, s. 156.

⁸⁷ OMot 1993:516.

ut *Gudstjänstsång: ny mässmusik för Svenska kyrkan* med ett antal olika mässor och mässerieser som anses leva upp till den strävan efter enkelhet och folklighet som efterfrågats av Kyrkomötet.⁸⁸ Psaltaren lyser helt med sin frånvaro i detta material. Det är ändå relevant att nämna denna nyutgivna mässmusik eftersom denna samling mässerieser är med och formar hur framtidens gudstjänst eventuellt kommer att se ut i Svenska kyrkan. Den tonsatta psaltarpsalmen verkar inte ha någon betydande roll i den här sortens gudstjänst.

4.2 Den svenska evangelieboken

4.2.1 Evangelieboken 1983

I samband med att *Den svenska evangelieboken 1983* antogs av kyrkomötet infördes en gammaltestamentlig text till varje söndag och helgdag i varje årgång. På så sätt stärktes Gamla testamentets ställning i evangelieboken.⁸⁹ Detta gällde däremot inte perikoper ur Psaltaren. Arbetsgruppen, tillsatt av 1968 års kyrkohandbokskommitté, nämner att de medvetet undvikit texter från Psaltaren i sitt förslag 1979 och motiverar det genom att lyfta fram den sjungna psaltarpsalmen i gudstjänsten istället, exempelvis i introitus.⁹⁰ Konsekvensen blev att det i evangelieboken från 1983 endast fanns två psaltarpsalmer representerade, Ps 23:1-6 och Ps 110:1-4.⁹¹

4.2.2 Evangelieboken 2002

I mars 1997 gav Svenska kyrkans Centralstyrelse direktiven till den översyn och revidering som skulle ske av 1983 års evangeliebok. Bland annat gavs uppdraget att se över och revidera texturvalet från Gamla testamentet och införa fler texter från Psaltaren.⁹² Redan vid Kyrkomötet 1989 presenterades en motion som föreslog att fler psaltartexter borde införas i evangelieboken, eventuellt som en egen mindre serie, detta med motiveringen att psaltarpsalmen riskerade att helt försvinna ur gudstjänstlivet i de församlingar som inte hade någon sjungen psaltarpsalm som vanligt inslag i gudstjänsten.⁹³ Den tillsatta evangelieboksgrupp som fick uppdraget att genomföra revideringsarbetet efter Centralstyrelsens direktiv presenterade sitt förslag och sina motiveringar år 2000.⁹⁴ Med deras förslag skulle Psaltaren få en mycket mer framträdande roll än tidigare. De gick här ett steg längre än direktiven från 1997 i arbetet med att stärka Psaltarens ställning och presenterade en

⁸⁸ *Gudstjänstsång: ny mässmusik för Svenska kyrkan*, 2011, s. 7.

⁸⁹ EB83; SKU 2000:5, s. 10.

⁹⁰ SOU: 1979:12, band 4, s. 14.

⁹¹ EB83, se ”Ps” under ”Textregister”.

⁹² CsSkr 1997:3, bilaga 2.

⁹³ KMot. 1989:35.

⁹⁴ SKU 2000:5.

helt egen fristående serie med perikoper ur Psaltaren för varje söndag och helgdag.⁹⁵ Här valde evangelieboksgruppen att bland annat inspireras av *Revised Common Lectionary*, ett på många sätt ekumeniskt lektionarium i den engelskspråkiga världen som har inspirerats av katolska kyrkans lektionarium från 1969. Utöver en gammaltestamentlig text för varje söndag finns här också en psaltarpsalm för varje söndag.⁹⁶ Evangelieboksgruppen tittade också på evangelisk-lutherska kyrkan i Finland som hade igång ett arbete med sin evangeliebok parallellt med Sverige. Även där infördes en specifik serie med egna psaltarpsalmer för varje söndag och helgdag.⁹⁷ I samband med att evangelieboksgruppen valde att införa en egen serie psaltarpsalmer på detta sätt gavs Psaltaren samtidigt en bred funktion.⁹⁸ Tanken med förslaget var att man i de församlingar där sjungen psaltarpsalm sällan används skulle kunna ge möjligheten att byta ut den gammaltestamentliga läsningen mot en psaltarpsalm istället och därmed öppna upp för förkunnelse över Psaltaren. I församlingar där sjungen psaltarpsalm däremot utgör ett vanligt inslag i den söndagliga gudstjänsten skulle psaltarpsalmen i sin egen serie inte behöva krocka med den sjungna psaltarpsalmen om perikopen, som det från början var tänkt, skulle ha ingått i serien med gammaltestamentliga texter.⁹⁹

Hur svåröverskådlig revideringsprocessen var över detta remissförslag som evangelieboksgruppen presenterade 2000 har Nässelqvist berört i sin uppsats om evangeliebokens kollektböner från 2008. Uppdraget att göra en remissammanställning och utarbeta ett slutförslag gavs till kyrkosekreterare Carl Axel Aurelius. Vilka revideringar som gjordes i detta slutförslag har inte presenterats offentligt.¹⁰⁰ Serien med psaltarpsalmer kvarstod dock. Det omarbetade förslaget till ny evangeliebok antogs av Kyrkomötet 2002.

4.2.3 Jubel och sång

I motiveringarna till det senaste evangelieboksförslaget beskrivs hur den nya serien psaltarpsalmer också skulle kunna sjungas i gudstjänsten, exempelvis mellan textläsningar.¹⁰¹ Till 2004 har material sammanställts så att detta blev möjligt. Då utkommer på Verbums förslag *Jubel och sång. Psaltarpsalmer för kyrkoåret* i två delar. Sammanlagt täcker de hela

⁹⁵ Ibid., s. 35.

⁹⁶ SKU 2000:5, s. 12; Consultation on Common Texts [hemsida] > Revised Common Lectionary > Download the RCL > Year A.

⁹⁷ SKU 2000:5, s. 21; Kyrkohandboken. Ev.luth. kyrkan i Finland [hemsida] > Om evangelieboken.

⁹⁸ Psaltarpsalmen kan växelläsas eller sjungas i gudstjänsten eller vid andra tillfällen, den kan ersätta den gammaltestamentliga läsningen och därmed utgöra underlag för förkunnelse över Psaltaren, eller användas i det dagliga bönelivet, se SKU 2000:5, s. 35-37; EB2002, s. 17.

⁹⁹ SKU 2000:5, s. 35.

¹⁰⁰ Nässelqvist, Dan, 2008, s. 19, 50; Eriksson, LarsOlov & Nilsson, Nils-Henrik, 2003, s. 15f.

¹⁰¹ SKU 2000:5, s. 36.

kyrkoåret.¹⁰² Till varje söndag presenteras flera olika förslag på tonsättningar till psaltarpsalmen med psalmodier från olika traditioner. Det förekommer melodier inspirerade av gregorianiken, *Anglican chants* och fransk klostertradition, i huvudsak komponerad av André Gouzes. Det förekommer också nyskrivet material. Omkvädet till psaltarpsalmerna har i regel hämtats från någon av söndagens textläsningar, ofta från någon av evangelietexterna. På så sätt vill redaktörerna betona att omkvädet blir en slags kristologisk nyckel i tolkningen av psaltarpsalmerna, med intentionen att berika sjungandet av psaltarpsalmerna ytterligare.¹⁰³

4.3 Den svenska psalmboken

4.3.1 Mot en ny psalmbok 1986

I arbetet med att förnya *Den svenska psalmboken* från 1937 utformade 1969 års psalmskommitté tillägg till psalmboken, ett försöksmaterial som slutligen presenterades i två delar.¹⁰⁴ I den andra delen, *Psalmer och visor 82*, presenteras ett helt avsnitt med psaltarpsalmer och cantica.¹⁰⁵ Att undersöka psaltarpsalmens möjliga plats i ett av tilläggen låg i psalmskommitténs uppdrag. Det gällde då framförallt den typ av sjungen psaltarpsalm som församlingen också skulle kunna delta i genom församlingsomkväde.¹⁰⁶ Genom detta psalmbokstillägg skulle nu Psaltaren introduceras som församlingssång, jämställd med psalmbokstilläggets övriga psalmer.¹⁰⁷ Hur detta på bästa sätt skulle ske utreddes av Harald Göransson och Anders Ekenberg som kom fram till att det mest gångbara alternativet skulle vara att komponera ny musik till psaltarpsalmerna. Betoningen låg på att psaltarpsalmen skulle ses som en musikalisk helhet, i likhet med synen på en vanlig psalm. Möjligheten att låta olika delar av psaltarpsalmen vara rörlig i relation till kyrkoår och liknande, t.ex. omkvädet, skulle alltså inte vara möjligt och därmed hoppades man att chansen skulle öka för församlingen att kunna erövra psaltarpsalmen som sin.¹⁰⁸ Psalmskommittén påpekar också att de psaltarpsalmer som återfinns i *Psalmer och visor 82* inte bör användas som introitus, utan snarare som ett inslag mellan textläsningar eller som ersättning för en vanlig psalm. Gällande introitus hänvisar de istället till förslaget i 1976 års gudstjänstordning.¹⁰⁹ Denna uppfattning hinner dock ändras och i psalmskommitténs slutbetänkande 1985 gällande ny psalmbok är

¹⁰² Ehntorp, Karl Göran & Håkansson, Ragnar (red.), 2004a; Ehntorp, Karl Göran & Håkansson, Ragnar (red), 2004b.

¹⁰³ Ehntorp, Karl Göran & Håkansson, Ragnar (red.), 2004b, s. 9, 11.

¹⁰⁴ PoV 76; PoV 82.

¹⁰⁵ PoV 82, se ”Innehåll”.

¹⁰⁶ SOU 1975:2, s. 26.

¹⁰⁷ SOU 1981:49, s. 71.

¹⁰⁸ SOU 1981:49, s. 73; PoV 82 ackomp., se ”Förord”.

¹⁰⁹ SOU 1981:49, s. 75-76; GO76, del 3.

uppfattningen att det inte ska spela någon roll vilken sorts psaltarpsalm som används som introitus i gudstjänsten. Däremot finns fortfarande en skillnad mellan de olika sätten att sjunga psaltarpsalmerna. Psaltarpsalmer med församlingsomkväde bör finnas i psalmboken, medan gregorianska introitus hänvisas till mässboken.¹¹⁰

En annan iakttagelse som framkommer i slutbetänkandet från 1985 rör texterna i psaltarpsalmerna och nyöversättningen av Psaltaren som vid denna tidpunkt var en pågående process. Vissa av de nyskrivna psaltarpsalmerna har en reviderad översättning av Psaltaren, medan andra, däribland gammalkyrkliga introitus, använder sig av 1917 års bibelöversättning. Denna situation beskrivs inte som särskilt idealisk, men är samtidigt svår att undgå.¹¹¹

I *Den svenska psalmboken* från 1986 infördes, efter förlagan i *Psalmer och visor* 82, psaltarpsalmer med församlingsomkväde under rubriken ”Psaltarpsalmer och Cantica”.¹¹² Därmed etablerades synen på den tonsatta psaltarpsalmen som en angelägenhet också för den gudstjänstfirande församlingen och inte enbart som ett moment framfört av kör och/eller försångare.

4.3.2 Tillägg till Den svenska psalmboken 1986

Sedan 1986 års psalmbok togs i bruk har flera tillägg getts ut, både officiella och inofficiella. Tre av dessa är: *Psalmer i 90-talet* och *Psalmer i 2000-talet* som utgör två officiella tillägg; och Verbums tillägg till psalmboken från 2003, som inte räknas dit.¹¹³ I *Psalmer i 90-talet* följer dispositionen psalmboken från 1986 genom att det återfinns ett helt avsnitt med enbart psaltarpsalmer och cantica.¹¹⁴ Motsvarande närvaro finns inte i de andra tilläggen. De psaltarpsalmer som återfinns i *Psalmer i 2000-talet* är ett utdrag från *Psalmer i 90-talet* och i tillägget från Verbum 2003 återfinns psaltarpsalmen endast i ett par Taizésånger.¹¹⁵ I projektrapporten till *Psalmer i 2000-talet* beskrivs uppdraget med tillägget som grundat i en önskan att vilja stimulera psalmsången i landet. Öppenhet och inklusivitet i de nya psalmerna skulle prioriteras, såsom utrymme för människors existentiella frågor. I linje med detta betonades också beslutet från Kyrkomötet 1993 om en strävan efter att utforma mässmusik ”med en enkel, folklig och glad karaktär.”¹¹⁶ Psalmen som ett uttryck för bön betonas också,

¹¹⁰ SOU 1985:17, s. 192-193.

¹¹¹ Ibid., s. 193.

¹¹² PsB86, se ”Innehåll”; PoV 82, se ”Innehåll”.

¹¹³ PsB90; PsB2000; PsB86.

¹¹⁴ PsB90, se ”Innehåll”.

¹¹⁵ PsB2000, se psalmerna 961-964; PsB86, se psalm 777 och 778.

¹¹⁶ *Kristus vandrar bland oss än*, 2004, s. 1, 3; OMot 1993:516.

såsom att genre inte spelade någon roll i urvalet så länge som psalmen var av en sådan karaktär att församling och musiker skulle kunna lära sig den.¹¹⁷ Jag anser det därför underligt att Psaltaren, som på många sätt ger uttryck för människors utsatthet och existentiella situation, inte är mer representerad i detta tillägg.

5. Kyrkomusikernas tidning

5.1 Gudstjänstens kris

Precis som Edgardh nämner i sin bok *Gudstjänst i tiden* präglas 1990-talet av en syn på gudstjänsten som problematisk.¹¹⁸ Detta avspeglas också i materialet från KMT. Frågan ställs om inte gudstjänsten på många håll är livlös och död, och resonemang förs kring det som ses som liturgins kris. Kritik riktas mot både psalmboken och handboken. Kyrkoarbetare ses som dåligt inskolade i den nya kyrkohandboken och församlingssången verkar död på många håll. Den nya psalmboken målas upp som en respirator som håller liv i en kropp som kanske inte går att rädda. Vikten av att upprätthålla ett krismedvetande lyfts fram.¹¹⁹

Att kyrkomusikens och församlingssångens roll är viktig i relation till synen på gudstjänstens liv råder det ingen tvekan om.¹²⁰ Hur detta liv däremot ska gestaltas, dvs. vad som ses som lösningen på problemet med liturgins och gudstjänstens kris, finns det delade uppfattningar om. Här presenteras användningen av psaltarpsalmen i gudstjänstlivet både som ett hinder och en möjlighet. Å ena sidan beskrivs exempelvis sjungandet av psaltarpsalmer med omkväde mellan textläsningarna som något helt meningslöst då församlingen aldrig hinner lära sig omkvädet eftersom det byts ut varje söndag. Å andra sidan beskrivs också detta sätt att sjunga psaltarpsalmer på som något positivt av precis motsatt anledning. Det ses som enklare för människor att lära sig ett kort omkväde än en helt (för församlingen) okänd psalm.¹²¹ Det är samtidigt viktigt att nämna att när Psaltaren tas upp så gör den ofta det i relation till den övriga musiken i gudstjänsten, inte minst i samband med den vanliga psalmen.¹²²

5.1.1 Avtagande gudstjänstsång

I relation till införandet av *Den svenska psalmboken 1986* betonar KMT kyrkokörens roll i gudstjänsten. Fokus läggs på dess roll som försångare och förebild i gudstjänsten. Det lyfts

¹¹⁷ Ibid., s. 5, 14.

¹¹⁸ Edgardh, Ninna, 2010, s. 81-82; se även 2.2.2 *Mångfald och delaktighet*.

¹¹⁹ KMT 1991:2, s. 23; KMT 1994:13, s. 251; KMT 1994:15, s. 283.

¹²⁰ KMT 1986:1; KMT 1987:4; KMT 1988:3; KMT 1988:12; KMT 1992:8; KMT 1995:1.

¹²¹ KMT 1991:2, s. 23; KMT 1995:1, s. 5.

¹²² KMT 1987:4, s. 56; KMT 1988:12, s. 225-226; 1995:1, s. 5; KMT 2010:5, s. 13.

fram som allt viktigare att kören inte bara sjunger *för* församlingen, utan framförallt *med* församlingen i den gemensamma sången. Extra viktigt framstår detta i relation till en allt mer avtagande församlingssång.¹²³ Edgardh tar också upp denna aspekt då hon nämner att kören allt mer har blivit den sångkunniga delen av församlingen, medan den övriga gudstjänstfirande församlingens s.k. kyrkliga kompetens blivit allt mindre. Kännedomen om psalmer och liturgi minskar.¹²⁴

En del av gudstjänstens problem är alltså att församlingen verkar ha slutat att sjunga. En reflektion uppstår då kring vilken sorts församlingssång som är bäst lämpad för att få igång sjungandet igen. Ska melodierna bli enklare, folkligare och modernare? Eller behöver kyrkan snarare slå vakt om sitt musikaliska arv? Återigen landar reflektionen i frågan om gudstjänstens brist på liv och hur den ska kunna göras levande igen. Ännu en gång finns olika idéer kring hur denna lösning ser ut. Något som däremot *inte* ses som en lösning är att göra musiken i gudstjänsten enklare bara för enkelhetens skull. Inte heller bör fokus ligga på de som sällan eller aldrig sätter sin fot i gudstjänsten.¹²⁵ Psalmboken, som sedan 1986 innehåller en större bredd av psalmer och sånger, bör ses som en rikedom och inte som ett hinder.¹²⁶ Om inte den trogna församlingkärnan sjunger så kommer inte heller någon annan att göra det. Lösningen ligger alltså i att utforma en gudstjänst som ger liv åt denna församlingkärna. Det är först då som något kan byggas för framtiden.¹²⁷

I början på 90-talet förs också ett resonemang kring vad som ska ses som folklig musik.¹²⁸ Den gregorianska sången räknas här snabbt bort. Istället handlar det om att förena profant och sakralt, att kunna möta sekulariseringen utan att samtidigt bli en del av den. Vad som samtidigt ska ses som folkligt är inte helt lätt att avgöra. Vems folkliga musik gäller det? Och hur aktuell måste en psalmbok vara för att vara relevant i relation till en diskussion av det här slaget? Och relevant på vilket sätt? Tobin, som är denna artikelförfattare, ställer sig frågan om inte hela diskussionen om den folkliga musiken landar i en fråga om kyrkans missuppfattade självbild. Är kyrkan fortfarande en folkkyrka när kyrkans folk har lämnat kyrkan, dvs. då kyrkans folk inte längre firar gudstjänst? Istället borde perspektivet vara missionerande. De som tidigare såg som kyrkans folk bör ses som hedningar på nytt. Här menar Tobin att det

¹²³ KMT1986:1, s. 11; KMT 1988:5, s. 89.

¹²⁴ Edgardh, Ninna, 2010, s. 120.

¹²⁵ KMT 1995:1, s. 5.

¹²⁶ KMT 1986:1, s. 11; KMT 1995:1, s. 5.

¹²⁷ KMT 1995:1, s. 5.

¹²⁸ KMT 1992:8, s. 130-131; Detta avspeglas också i beslutet från Kyrkomötet 1993 gällande en alternativ serie med mässmusik som skulle tas fram med ”enkel, folklig och glad karaktär.” Se OMot 1993:516.

inte behöver finnas någon motsättning mellan musik kopplad till kyrkans rötter och en levande gudstjänstgemenskap. Som exempel berör han musiken i Taizé som lyckats förena båda dimensionerna. Men det viktiga handlar i grunden egentligen inte om vilken sorts musik som används i gudstjänsten, utan om den musik som faktiskt används uppfattas som sann och äkta.¹²⁹ Ett par år efter att denna artikel publicerats uttalar Tobin sig efter samma grundtanke när han nämner att: ”En levande församling söker själv sina uttrycksformer – men först sedan den har blivit levande!”¹³⁰ Relationen mellan musiken och församlingens liv ses alltså som en väldigt viktig relation, samtidigt som den är mycket dynamisk. Och det är och förblir kanske ett grundproblem att reda ut vad som egentligen kommer först: musiken, som ger församlingen liv, eller församlingens liv, som sedan uttrycks med hjälp av musiken?

Samtidigt som det inte verkar finnas någon poäng med att hålla fast vid den musik som inte fungerar, församlingen är och förblir tyst i bänkraderna, så lyfts det kyrkomusikaliska arvet fram som något att vila och landa i. En levande gudstjänst hänger samman med om rötterna har liv, hävdar Sjögren, som också anser att dessa rötter faktiskt *har* liv eftersom vi fortsätter att sjunga sånger präglade av kyrkans historia och tradition i vår gudstjänst.¹³¹ Holmberg är inne på en liknande linje och hävdar att bara för att gudstjänsten uttrycker kontinuitet med äldre tider behöver det inte automatiskt innebära att gudstjänsten är gammalmodig, stel och tråkig. Den tonsatta psaltarsalmen lyfts fram som en tillgång för gudstjänsten och bör sjungas mycket mer än vad som tidigare har gjorts. Bilden av kyrkan som det gudstjänstfirande gudsfolket är här central. Det stora hotet för Holmberg är inte en tradition som människor kan ha svårt att relatera till, utan uppfattningen att gudstjänsten ses som en konsumtionsvara som passivt ska konsumeras.¹³² Den optimism som här kan skönjas gällande gudstjänstlivet, eller det ideal som målas upp, verkar här inte hunnit bli så påverkat av den oro som 90-talet ger uttryck för. Båda artiklarna är publicerade i slutet på 80-talet, då konsekvenserna av den nya psalmboken och handboken antagligen inte hunnit avspeglas i församlingarna.

5.1.2 Ökad mångfald i gudstjänsten

För att återknyta till Edgardh, så avspeglas de tendenser av ökad mångfald i gudstjänstlivet som hon tar upp också i materialet från KMT. Jag tänker framförallt på perspektiv av ökad

¹²⁹ KMT 1992:8 s. 131.

¹³⁰ KMT 1994:15, s. 283.

¹³¹ KMT 1987:4, s. 57.

¹³² KMT 1988:12, s. 226-228.

mångfald i gudstjänstutbud i samband med införandet av *Den svenska kyrkohandboken 1986*¹³³, men också i relation till psalmbokens större musikaliska bredd. Gudstjänster blir allt mer riktade och lokalt förankrade. Dessa ökade möjligheter till att utforma specifika gudstjänster utifrån de behov som ansågs rådande behöver inte i sig vara något enbart negativt. Som även materialet i KMT ger uttryck för här ovan så uppstår också en reflektion över vad som anses bra och dåligt i gudstjänsten, vad som bör undvikas och vad som bör lyftas fram som positivt. Kanske hänger detta samman med den ökade valfriheten och med det behov av krismedvetande som 90-talets gudstjänstliv är präglad av; något måste göras åt den tynande församlingssången innan det är försent! Eftersom handboken ger möjlighet för ett visst mått av ”experimentverkstad” kring gudstjänsten så experimenteras det också. Denna ökade reflektion framhåller jag i sig som mycket viktig, även om alla idéer som genereras utifrån den inte behöver anses fruktbara. Så finns det också en spänning i KMT:s material mellan tradition och förnyelse som söker sina uttryck.

Denna tendens, med större mångfald i gudstjänsten och nya mässor som hittar vägen in i Svenska kyrkans gudstjänstliv, hittas också i KMT, men den beskrivs inte alltid som något positivt. Det är som att det som skulle vara lösningen, denna nya inspiration, ändå lyckas missa målet på något vis. Framförallt ses detta koncept mer som en snabblösning än som en långsiktigt fungerande strategi. Åsikten är att många av dessa gudstjänster, t.ex. Tomasmässor, mässor med musik från Iona eller Taizé, gospelmässor eller gregorianskt inspirerade gudstjänster, används oreflekterat och på fel sätt.¹³⁴ I början på 2000-talet beskrivs detta koncept att fira gudstjänst på som uttjatat och präglad av en slit-och-slängkultur. Framförallt relateras detta till den inspiration som hämtats från olika klostertraditioner. Kritiken är inte mild:

Har vi redan slitit ut Taizé, vissa redan också Iona, är det nu dags för en ny klostermusik?

Det verkar finnas musikagenter som är ute och dammsuger Europa. En ny sorts kolonialism: rika Svenska kyrkan skickar ut sina bläckfiskarmar och roffar åt sig det som smakar. Slit och släng, folk blir säkert trötta på det efter ett tag och vill ha något nytt. Då tar vi muslims sufi-sång. Eller tibbetanska buddisthymner. Eller nåt från Moon-sekten.

Vad händer med våra protestantiska rötter?/.../Men fördjupning handlar inte om att sjunga en ny ’rätt’ sorts musik. Särskilt inte när den sjungs fel.¹³⁵

¹³³ Se under 2.2.2 *Mångfald och delaktighet*.

¹³⁴ KMT 1994:15, s. 283; KMT 2003:5, s. 10.

¹³⁵ KMT 2003:5, s. 10.

Frågan är om inte denna längtan efter inspiration och äkthet hämtad från en levande klosterkultur även avspeglas i det uppsving för tidegården och gregorianik som kan skönjas i KMT mot slutet av 90-talet.¹³⁶

5.1.3 Psaltarpsalmen som livstydning

Utöver tidegårdstraditionen, vad händer specifikt med sjungandet av Psaltaren i gudstjänsten under denna tidsperiod? Mycket lite tas upp om det utöver det som redan nämnts här. Även om man i KMT inte väljer att lyfta fram psaltarpsalmens i gudstjänsten nämnvärt, framförallt inte i relation till hur den bör *integreras* i gudstjänsten, så omtalas den positivt när den väl sätts i fokus. Detta sker exempelvis 2004 i samband med att *Jubel och sång* utkommer i två volymer med tonsatta psaltarpsalmer för hela kyrkoåret.¹³⁷ Åter igen är det frågan om hur gudstjänsten ska göras angelägen för dagens människor som står i centrum. Användningen av psaltarpsalmen i gudstjänstlivet ses här som en möjlig väg. Framförallt är det biskop Carl Axel Aurelius som uttalar sig varmt om Psaltarens texter och som uppmuntrar till att den ska användas i gudstjänsten. Den självständiga serie psaltarpsalmer som infördes i evangelieboken 2002 bör inte betraktas som en fjärde textläsning, anser Aurelius. Snarare ser han det som väldigt positivt att denna serie med psaltartexter kan få en annan funktion i gudstjänsten. Psaltarpsalmen anses som angelägen och aktuell och Psaltaren beskrivs som en bok som det ges goda möjligheter till livstydning utifrån. Psaltarens uttryck för äkthet och livsnärhet kopplas samman med den äkthet som också gudstjänsten verkar vara i behov av att uttrycka. Behovet av att känna igen sig i gudstjänstens tilltal betonas också som viktigt, framförallt i relation till upplevelsen av delaktighet.¹³⁸

Förhoppningen med *Jubel och sång* var att dessa tonsättningar skulle ge nytt liv åt psaltarsången i gudstjänsten.¹³⁹ Men faran finns här, precis som det reflekteras över i KMT under 90-talet, att nyskriven musik, eller musik präglad av andra traditioner än den egna, införs i Svenska kyrkan som ett exotiskt inslag, men utan möjlighet att bära i längden. Det är å andra sidan svårt att på förhand veta vilka musikaliska uttryck som kommer finna jordmån i Svenska kyrkans gudstjänstliv och det vore självklart konstigt om inte intentionerna var goda och hoppfulla kring det nya material som produceras för användning i gudstjänstlivet. Det gäller ju psaltarpsalmen såväl som musiken generellt. Men *något* är det ändå som gör att

¹³⁶ Se vidare under punkt 5.2 *Gregorianik på svenska*; se även 4.2.3 *Jubel och sång*.

¹³⁷ KMT 2004:3, s. 20-22; se även 4.2.3 *Jubel och sång*.

¹³⁸ KMT 2004:3, s. 20-22.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 21.

psaltarpsalmen inte riktigt verkar få fäste i Svenska kyrkans gudstjänstliv. Och frågan är vad detta *något* är?

5.1.4 Mot en ny kyrkohandbok

Det handboksförslag som presenterades 2000 men som aldrig antogs av Svenska kyrkan får mycket kritik i KMT av Harald Göransson, som själv har stor erfarenhet av revisionsarbete kring Svenska kyrkans gudstjänstböcker.¹⁴⁰ Han ser förslaget som hastigt och ogenomtänkt. Det råder bristande konsekvens mellan den nya bibelöversättningen och de liturgiska texterna. Vissa uppdrag anser han inte heller har tagits på allvar, såsom att göra en nyöversättning av texterna till gammalkyrkliga introitus. Detta arbete skjuts på framtiden.¹⁴¹ Kritik riktas också mot det som Göransson benämner som en slags hemmagjord gregoriansk i relation till moment i gudstjänsten som tidigare inte varit relevanta att tonsätta och som nu skulle kunna sjungas, som exempelvis trosbekännelsen. Över lag genomsyras kritiken av en skeptisk hållning till valet av musik. Den framstår som ålderdomlig och ganska svårsjungen, både för präst och församling.¹⁴²

I relation till Psaltarens plats i detta handboksförslag nämns de halleluja-omkväden som var tänkta att sjungas i samband med läsningen av evangelietexten. En oro nämns också över den tanke som presenterades kring omkvädet till den serie med psaltarpsalmer som skulle komma att införas i evangelieboken. Tanken var att texten till detta omkväde skulle utgå ifrån varje söndags/helgdags övergripande tematiska rubrik, vilket Göransson ansåg skulle vara mycket olyckligt eftersom denna tematiska rubrik inte på något sätt tillkommit med ambitionen att sjungas.¹⁴³ Men med facit i hand vet vi att så inte skedde.¹⁴⁴ Göransson ställer sig också frågande till vad kyrkohandboksgruppen menar med begreppet ”gregoriansk antifon” som var tänkt att ersätta gammalkyrkligt introitus. Begreppet säger honom ingenting och han förstår inte vad som menas med det. Han anser det också förvånande att momentet *Introitus* skulle tas bort ur gudstjänstordningen då utredningen av 1986 års handbok från 1998 hade visat att introitus snarare verkade användas i fler församlingar än väntat.¹⁴⁵

I den nyansats av handboksrevision som togs upp efter att förslaget från 2000 inte ansågs tillräckligt fungerande presenteras en helt annan ingång gällande musiken. Här sätts den

¹⁴⁰ KMT 2000:5; KMT 2000:7.

¹⁴¹ KMT 2000:5 s. 4.

¹⁴² KMT 2000:7, s. 8-9.

¹⁴³ KMT 2000:7, s. 8.

¹⁴⁴ Se 4.2.3 *Jubel och sång*.

¹⁴⁵ KMT 2000:7, s. 9; se även 3. *Huvudgudstjänsten i Svenska kyrkan*.

gregorianskt präglade kyrkomusiken i periferin, medan sånger som anses ha en annan musikalisk grundton än den i kyrkohandboken från 1986 lyfts fram. Som exempel nämns influenser från andra musikaliska traditioner världen över. En motivering till att en ökad bredd i musikutbudet anses relevant i handboksarbetet kopplas samman med andra Vatikankonciliet förhållningssätt till införandet av andra musiktraditioner än den gregorianska i gudstjänstlivet. Ett nyckelord i sammanhanget är *igenkännande*. Musiken ska vara begriplig, kunna hjälpa till att tolka livet och vara igenkännande i relation till Svenska kyrkans identitet som ett evangelisk-lutherskt samfund. Utöver denna igenkänningsfaktor ska handboken också innehålla en stor bredd av material och kunna bidra till utmanande förnyelse. Psaltaren nämns bara i förbigående när psalmsången berörs generellt, och då som ett exempel på psalmens kontinuitet med bibelns tros- och livstolkning. När sånger med församlingsomkväde omnämns lyfts dess delaktighetsaspekter fram.¹⁴⁶ Detta är ett handboksförslag med stora ambitioner som försöker knyta samman både tradition och förnyelse med igenkännande faktorer och nyskapande moment. Framtiden får utvisa hur detta förslag tas emot, såsom vilken roll Psaltaren kommer att få i det.

5.2 Gregorianik på svenska

Gregorianskt inspirerad sång på svenska är inget nytt fenomen i Svenska kyrkans gudstjänstliv och finns väl representerad i den liturgiska musiken.¹⁴⁷ Men som nämnts tidigare återfinns gregorianiken också i psaltarsången, exempelvis i gammalkyrkligt introitus.¹⁴⁸ All gregorianik är alltså inte psaltarpsalmsbaserad, men mycket av den tonsatta psaltarpsalmen är präglad av gregorianska rötter. I tidegärds traditionen, där Psaltaren används i bön och lovsång, har gregorianiken en framträdande plats.

Detta avsnitt berör i första hand inte Svenska kyrkans specifika gudstjänstliv, utan främst dess övriga böneliv. Dessa båda dimensioner går samtidigt inte att fullt ut skilja åt. För att förstå psaltarpsalmens roll och funktion som musikaliskt inslag i gudstjänsten är det också viktigt att förstå hur man ser på utförandepraxis även i andra närbesläktade sammanhang.

5.2.1 Tidegärdens återkomst

I mitten av 90-talet upplevde tidegården en renässans i Sverige. Flera olika nyutgåvor av tidegården ges ut.¹⁴⁹ Detta uppmärksammas även i KMT. Tidegärdens återkomst förknippas

¹⁴⁶ KMT 2010:5, s.12-14.

¹⁴⁷ *Missale för Svenska kyrkan*, 2003.

¹⁴⁸ HBm90.

¹⁴⁹ Se under 2.3 *Psaltarpsalmen utanför söndagens huvudgudstjänst*.

med människors sökande efter andliga upplevelser. Annorlunda gudstjänster och olika meditationsformer anses locka mer än dogmatisk kunskap och bibelstudium. Samtidigt beskrivs ett stort behov av nyöversättning av redan befintliga tidegården, framförallt av psaltarpsalmerna. 1995 utkommer Psaltaren i nyöversättning och då blir det också naturligt att nya upplagor av tidegården kommer i dess spår.¹⁵⁰ Den diskussion och reflektion i KMT som uppkommer i samband med denna renässans för tidegården rör främst relationen mellan ord och ton i den gregorianska sången.¹⁵¹ Denna diskussion mynnar ut i en mer specifik debatt om språkets relation till gregoriansk sång som berörs här nedan.

5.2.2 Språklig debatt

Under 2000-2001 debatterar Zethelius och Ekenberg om den gregorianska sångens utförandepaxis.¹⁵² Detta till följd av Ekenbergs utgivning av boken *Den gregorianska sången: teori, historia, praxis*.¹⁵³ De stora dragen i debatten berör gregorianikens sångbarhet i relation till svenska texter. Språkliga skillnader mellan latinet och svenskan berörs, och det är uppenbart att Zethelius och Ekenberg har olika uppfattningar kring detaljer i utförandepaxis. Jag har varken språklig eller musikalisk kompetens nog för att tränga djupare in i denna debatt, men uppfattar ändå att den bidrar med ett viktigt perspektiv gällande reflektionen över gregorianikens utformning i svenskt gudstjänst- och böneliv.

I samband med att *Den svenska kyrkohandboken musik* utkommer 1990 publiceras en artikel i KMT som lyfter fram den mångfald av uppfattningar som florerar kring hur denna samling av gammalkyrkliga introitus egentligen bör framföras. Denna korta artikel lyckas förmedla mycket insikt kring hur varierad den gregorianska sångtraditionen kan vara och hur levande den gregorianska forskningen samtidigt är.¹⁵⁴ Debatten mellan Zethelius och Ekenberg tio år senare rör sig inom samma fält. Ett underliggande resonemang handlar om vad som ska anses som bra eller dålig gregorianik: hur mäter man egentligen kvalitén i den gregorianska sången?

En annan viktig aspekt som också berör den språkliga dimensionen i den gregorianska sången berör frågan: måste man förstå allt man sjunger? Denna fråga återfinns i ett specifikt resonemang av Lindström som berör textens uttal och innehåll i gregoriansk utförandepaxis. Uttalet ses här som viktigare än innehållet. Det innebär inte att innehållet ses som oviktigt,

¹⁵⁰ KMT 1997:1; KMT 1997:17.

¹⁵¹ KMT 1996:6, s. 106; KMT 1997:2, s. 13-14; KMT 1997:5, s. 7-8; KMT 1997:17, s. 6; KMT 1998:4, s. 8-9, 12; KMT 1998:7, s. 4-5.

¹⁵² KMT 2000:9; KMT 2001:5; KMT 2001:11.

¹⁵³ Ekenberg, Anders, 1998.

¹⁵⁴ KMT 1991:8, s. 150.

men det står inte i främsta rummet.¹⁵⁵ Samtidigt betonas i en annan artikel av Zethelius att rätt uttal i grunden hänger samman med om man verkligen förstår det man sjunger eller ej, så visst framhålls även förståelsen som viktig.¹⁵⁶

Alla dessa komplexa dimensioner som den gregorianska sången innehåller får den att framstå som svår och komplicerad. Den gregorianska sången ses mer som ett hantverk än som församlingssång och det verkar krävas expertkunskap och en bra kör för att kunna sjunga gregoriansk sång på ett rättvisande sätt. Alternativt bör man leva i kloster med tidegården som en omistlig del av vardagen. Gregorianiken ses inte som direkt folklig i bemärkelsen lättillgänglig. Å andra sidan är ju KMT en tidskrift riktad till kyrkomusiker som har en helt annan musikalisk kompetens och antagligen också annat musikaliskt intresse av musikteoretiska detaljer än gemene man. Därför är det inte konstigt att det är just detta detaljrika perspektiv som lyfts fram.

5.2.3 Gregorianik som inspirationskälla

Under punkt 5.1.2 *Ökad mångfald i gudstjänsten* beskrivs hur inspiration från olika klostertraditioner mer eller mindre väl har anammats i Svenska kyrkans gudstjänstliv med hopp om att bidra med ny livskraft till gudstjänsten. Svenska kyrkans sätt att förhålla sig till detta fenomen ses inte enbart som något positivt. Snarare beskrivs en musikalisk identitetsförvirring i relation till de egna protestantiska rötterna och ett missbruk av den musik som hämtats från dessa andra traditioner.¹⁵⁷ Men trots denna kritik verkar längtan efter ny inspiration från klostertraditionerna vara stor. Så publiceras två stora artiklar i KMT, den ena 2005 och den andra 2011, som är ämnade att utgöra sådan inspiration. Den ena handlar om den gregorianska sången i det franska klostret i Solesmes, den andra om André Gouzes och klostret i Sylvania, också det beläget i Frankrike.¹⁵⁸ Varken Solesmes eller Sylvania är okända platser när liturgi och gregoriansk sång kommer på tal.

Klostret i Solesmes spelade en viktig roll i den liturgiska rörelsens tidiga skede under 1800-talet och har hjälpt till att sprida den gregorianska sången.¹⁵⁹ Artikeln i KMT beskriver Solesmes som en mycket vacker och tilltalande plats, där bönerna är präglade av rytm, kontinuitet och meditativt sjungen gregoriansk sång på latin. Församlingen, den del som inte

¹⁵⁵ KMT 1998:7, s. 4-5.

¹⁵⁶ KMT 1997:5, s. 8.

¹⁵⁷ KMT 2003:5, s. 10.

¹⁵⁸ KMT 2005:7; KMT 2011:10.

¹⁵⁹ Haquin, André, 2006, s. 697-698.

utgörs av bröderna i klostret, deltar inte aktivt i sångerna och bönera, men verkar ändå finna vila och delaktighet i bönen. En blivande kyrkomusiker som är på studieresa i Solesmes berättar att han under resan fått upp ögonen för gregorianiken och han anser att det finns mycket för Svenska kyrkan att lära av brödernas sätt att fira gudstjänst. På många sätt beskrivs Solesmes som en andlig kraftkälla.¹⁶⁰

På samma sätt omnämns den musik som klingar kring André Gouzes i Sylanès som rikt välsignad och Sylanès beskrivs som en plats som ständigt drar till sig nya besökare, nyfikna på hur liturgin gestaltas just där. Men Sylanès beskrivs också som en plats som en gång i tiden var i nära förfall. André Gouzes har fått kämpa med sina liturgiska och musikaliska visioner som hämtat inspiration från många olika kyrkliga sammanhang och traditioner. Han talar om skönheten som essensen i det andliga livet och om den egna skaparkraften som ett uttryck för törsten efter denna skönhet.¹⁶¹ Inte heller gregorianiken är främmande för honom: ”Om man sjunger gregorianik av kärlek och i kärlek, tycker jag att det är mycket bra att kunna sjunga gregorianik.”¹⁶² Kompositioner av Gouzes återfinns på svenska bland annat i samlingen av tonsatta psaltarpsalmer i *Jubel och sång*.¹⁶³

Att gå tillbaks till källorna och finna trygghet i liturgi och musik som bär på en traditionsrikedom med djupa rötter i liturghistorien ses alltså här, precis som i relation till den liturgiska rörelsen i början på 1900-talet, som ett ideal att eftersträva och låta sig inspireras av. Kanske kan detta ses som vår tids uttryck för restaureringsteologi (se 2.2 *En gudstjänst i förändring – tendenser under 1900-talet*). Men frågan är om denna inspiration har någon verklighetsförankring och större bärkraft i en svenskkyrklig kontext. Är inte glappet för stort mellan de klosterideal som presenteras och den s.k. folkligt förankrade kyrkliga verklighet som Svenska kyrkan verkar önska sig präglas av?

6. Sammanfattning och diskussion

När psaltarpsalmen i Svenska kyrkans huvudgudstjänst här berörs så är det framförallt två sätt att sjunga Psaltaren på som står i centrum. Det ena är gammalkyrkligt introitus, och det andra är psaltarpsalm med församlingsomkväde. Båda kräver kör eller försångare för att kunna sjungas i gudstjänsten. I linje med de restaureringstendenser som går att skönja under första

¹⁶⁰ KMT 2005:7, s. 4-6.

¹⁶¹ KMT 2011:10, s. 7-8.

¹⁶² Ibid., s. 6.

¹⁶³ Se under 4.2.3 *Jubel och sång*.

halvan av 1900-talet införs gammalkyrkligt introitus i gudstjänstordningen på 40-talet. En utveckling av psaltarsången sker på 60- och 70-talet då nykomponerad musik, psaltarpsalmerna med församlingsomkväde, inträder i den liturgiska försöksverksamheten. Ett försök att ge psaltarpsalmen med omkväde en starkare identitet som församlingssång sker när den finner vägen in i försöksmaterial till den kommande psalmboken, och till slut också går att finna under en egen rubrik i *Den svenska psalmboken 1986*. En bearbetning av gammalkyrkligt introitus återfinns i *Den svenska kyrkohandboken musik*, men får aldrig lika stark ställning som officiellt gudstjänstmaterial som psaltarpsalmen med församlingsomkväde. När evangeliebokens nya serie med psaltarpsalmer ska tonsättas en bit in på 2000-talet är det fortfarande psaltarsång med omkväde som dominerar, även om dessa tonsättningar är influerade av en större bredd av traditioner än vad tidigare samlingar av tonsatta psaltarpsalmer har varit. I huvudgudstjänsten är det sjungandet av psaltarpsalmer med omkväde som används i störst utsträckning, även om psaltarpsalmanvändningen generellt sett har minskat mellan 1998 och 2009. Detta trots att en av de gudstjänstformer som jag skulle vilja hävda bäst lämpar sig för psaltarsång, högmässan, har ökat.

I försöksmaterialet från mitten på 70-talet var möjligheterna till psaltarsång i gudstjänsten mycket goda. Introitus kunde exempelvis antingen ersätta den inledande psalmen, eller placeras före kyrie. I 1986 års handbok hänvisas däremot introitus enbart till platsen före kyrie. Introitus får alltså en fixerad plats i ordningen, även om momentet förblir fakultativt. Även om denna placering har som intention att harmoniera med den klassiska gudstjänstens struktur i inledningen, så kvarstår problemet att gudstjänsten börjar två gånger. I försöksordningen från 2000 försvagas ställningen för introitus och prioriteras inte alls. Tanken är att gammalkyrkligt introitus ska ersättas av en slags gregorianska antifoner som ingen riktigt verkar veta vad det är för något. Introitus har alltså fått en försvagad ställning och uppfattas inte riktigt ha någon väsentlig funktion i dagens gudstjänst, utöver att göra problemet med den dubbla inledningen ännu mer problematisk. Frågan är om inte gammalkyrkligt introitus är på väg ut ur Svenska kyrkans gudstjänstliv.

En iakttagelse jag gjort är att behovet av att erövra psaltarsången i gudstjänsten ses som något angeläget, något som antagligen hänger samman med synen på Psaltaren som en allmänkristen och gemensam sång- och bönbok som därför bör lyftas fram. Samtidigt verkar denna ”erövring” inte gälla all typ av sjungen psaltarpsalm. Introitus går t.ex. bort, mycket p.g.a. problemen med utformningen av gudstjänstens inledning. Antagligen handlar det om att

denna typ av psaltarsång inte i sig själv genererar någon församlingssång och därmed inte heller ses som delaktighetsfrämjande. Visserligen kan man problematisera vad delaktighet egentligen innebär, men det är ett faktum att gammalkyrkligt introitus kräver ett visst mått av musikalisk kompetens för att kunna sjungas. Och precis som materialet i KMT talar om gudstjänstens kris på 90-talet, där en avtagande församlingssång ses som en betydande del i den krisen, så främjar inte direkt sjungandet av gammalkyrkligt introitus den redan tynande församlingssången. Snarare späds bilden på av en församling som inom gudstjänstens ram enbart konsumerar ett musikstycke framfört av en duktig kör.

Det faktum att psaltarsången mer aktivt infördes i Svenska kyrkans söndagliga gudstjänst under andra halvan av 1900-talet ser jag inte som något konstigt. Svenska kyrkan är insatt i hela det skeende som är präglad av den liturgiska rörelsen, ekumenikens strävan efter kristenhetens enhet och influenserna efter andra Vatikanconciliets liturgiska reformer. Psaltarpsalmen har en betydande roll i den världsvida kyrkan och kan ses ha en ekumeniskt sammanlänkande funktion. Detta blir bland annat tydligt i hur evangelieboksgruppen låtit sig inspireras av hur Psaltaren återfinns i *Revised Common Lectionary* och i den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland. Av ekumeniska skäl finns det alltså goda anledningar till att värna användningen av Psaltaren i kyrkans liv.

En anledning till att psaltarpsalmen med församlingsomkväde inte verkar gå samma drastiska öde till mötes som gammalkyrkligt introitus (även om framtiden just nu inte heller ser överdrivet ljus ut för den) tror jag hänger samman just med dess karaktär av församlingssång. Denna typ av församlingssång har troligtvis något att vinna på de dimensioner som gör den gemenskapsbyggande. Möjligheten till interaktion mellan kör/försångare och församling ges, samtidigt som dessa omkväden i regel inte brukar vara särskilt avancerade att lära sig. Den intention som t.ex. presenteras i samband med *Jubel och sång*, där omkväden från evangelietexterna kan fungera som en slags kristologisk nyckel till söndagens psaltarpsalm, framstår som mycket god och genomtänkt. Detta innebär såklart inte att en församling automatiskt skulle börja sjunga psaltarpsalmer och älska det, lika lite som en gudstjänst med enklare musik för enkelhetens skull inte per automatik får fler människor att gå i gudstjänst. Samtidigt tror jag att detta är den enda möjliga vägen om psaltarsången ska överleva som inslag i Svenska kyrkans huvudgudstjänst.

En annan styrka som psaltarsång med omkväde har jämte gammalkyrkligt introitus är dess flexibilitet i relation till gudstjänstordningen. Med tanke på varje församlings möjlighet att

själv utforma sin huvudgudstjänst efter handbokens riktlinjer är det en styrka att psaltarpsalmen kan placeras på den plats i gudstjänsten där den i ett visst sammanhang passar bäst. (Det kan självklart också vara en nackdel för sjungandet av psaltarpsalmen att den *inte* har någon given placering i ordningen, vilket gör att den lättare kan räknas bort och ses som oviktig). Men om man ser till dess möjliga funktion i gudstjänsten, så är den inte samma som för gammalkyrkligt introitus, som mer tydligt ses som ett inledande moment till den övriga gudstjänsten. Tolkningmöjligheten i relation till innehållet i psaltarpsalmer med omkväde varierar utifrån dess plats i gudstjänstens skeende. Det kan vara stor skillnad på vad en psaltarpsalm förmedlar för innehåll beroende på om den förekommer före kyrie, mellan textläsningar eller som kommuniionsång. Denna bredare tolkningmöjlighet bör verkligen ses som något positivt. En sådan möjlig funktion kan t.ex. vara att fördjupa innehållet i söndagens textläsningar, såsom presenteras som ett av syftena med *Jubel och sång*. En annan funktion kan vara att, i relation till kommunionen, fördjupa meditationen och bönen, då psaltarpsalmen i sig själv kan ses som ett uttryck för bön.

Även om jag här i första hand fokuserar på gammalkyrkligt introitus och psaltarpsalm med omkväde, eftersom det främst är dessa former av psaltarsång som avspeglas i Svenska kyrkans gudstjänstböcker, så utesluter jag självklart inte att andra former av psaltarsång kan förekomma i gudstjänsten. Gudstjänstfirande är ingen statisk företeelse och sker sällan i ett vakuum. Och som jag också nämner kan inte psaltarsången isoleras till söndagens gudstjänst när det är ett faktum att Psaltaren också används på andra sätt i gudstjänst- och bönelivet än vad som avspeglas i gudstjänstböckerna.

En anledning till att psaltarsångens plats och funktion i gudstjänsten tenderar att minska kan också hänga samman med det som Edgardh nämner som människors allt mer bristande kyrkliga kompetens. Det har blivit allt svårare för människor att knäcka de liturgiska koderna i gudstjänsten på grund av att förförståelsen blir allt sämre. Med en ökad mångfald av gudstjänstordningar ter det sig också naturligt att Svenska kyrkans olika gudstjänster drar i olika riktningar. Det behöver därför inte vara relevant att ha inslag av psaltarsång i varje gudstjänst som firas. Det är därmed inte konstigt att psaltarpsalmens ställning försvagats en aning. Däremot är det underligt att Psaltaren inte är representerad alls i nyskrivet gudstjänstmaterial, såsom i *Psalmer i 2000-talet* eller i *Gudstjänstsång: ny mässmusik för Svenska kyrkan*. Jag skönjer här en spänning, som också återfinns i materialet i KMT, mellan tradition och förnyelse, mellan restaureringstendenser i gudstjänsten och den

gudstjänstfirande församlingens möte med en sekulariserad värld. Den inskolade gudstjänstfirande församlingen, ofta sedd som Guds folk, sätts mot bilden av Svenska kyrkan som folkets kyrka, även för det folk som inte längre är aktivt engagerat i kyrkan. Samtidigt finns uppmaningen från Kyrkomötet 1993 om en strävan efter att införa mässmusik med mer folklig och enkel karaktär. Det är väl framförallt detta perspektiv som prioriterats på senare tid. Men det är samtidigt uppenbart att Psaltaren fortfarande florerar i gudstjänst- och böneliv, även om det inte är i huvudgudstjänsten. Något bärande verkar det ändå finnas i psaltarpsalmerna som gör att de ständigt finner nya uttryck i nya sammanhang. Anledningen till att just huvudgudstjänsten inte verkar vara psaltarpsalmens största framtida arena kan mycket väl vara förankrat med upplevelsen av den tynande gudstjänstsången som avspeglas i KMT gällande synen på gudstjänstens kris under 90-talet. När en församling inte sjunger blir frågan om psaltarsången i gudstjänsten en perifer fråga. Och i periferin verkar den ha förblivit. Däremot har ju psaltarpsalmanvändningen blomstrat på andra områden, som inom pilgrimsrörelsen och i den ökade användningen av tidegården.

Medan gudstjänstböckerna fokuserar på hur psaltarpsalmen ska integreras i gudstjänsten, genom hur den är tänkt att sjungas och var momentet kan placeras, så fokuserar materialet i KMT mer på psaltarpsalmens sångbarhet. Psaltaren lyfts fram som symbolen för förankringen med den kristna traditionen, men svaret på frågan om användningen av den egentligen främjar eller stjälper ett levande gudstjänstliv förblir dubbelt. Psaltarsången med omkväde presenteras både som delaktighetsfrämjande och exkluderande. Främst sätts Psaltaren i relation till den gregorianska sången och till tidegårdstraditionen. Andra psalmodier berörs knappt. Psaltarens specifika relation till Svenska kyrkans huvudgudstjänst berörs inte heller. Visserligen tas Taizésångerna upp emellanåt, men inte som ett exempel på specifik psaltarsång. Inspiration från klostren finns ju också, exempelvis från Solesmes och Sylvanès, men detta relaterar inte till Svenska kyrkans gudstjänst i första hand, utan ses mer som ett inspirationsmaterial för att kyrkomusiker ska kunna ta till sig gregorianiken på nytt. Medan psaltarsången i gudstjänstböckerna är ämnade att ses som en naturlig del av församlingssången, så handlar psaltarsången i KMT snarare om detaljer i gregoriansk utförandepaxis. Så vem är då psaltarsången till för? Med det starka fokus som KMT lägger på att lyfta fram den gregorianska sången och tidegårdstraditionen framstår psaltarsången som något för den redan invigde. Det är i sig inget dåligt. Men det säger något om vem som anser att psaltarpsalmen är viktig, nämligen den som redan är insatt. Och hur får man psaltarpsalmen relevant för den som *inte* är insatt? Är enda lösningen att åka på inspirationsresor till olika kloster? Eller finns

det något på hemmaplan som bär? Vad som är relevant här har kanske inte med psaltarsången att göra över huvud taget, utan snarare med hela tänket kring gudstjänstlivet.

När biskop Aurelius brinnande förmedlar sin nära relation till Psaltaren, som en bibelbok det finns många möjligheter till livstydning utifrån, gör han det i ett sammanhang där gudstjänstutvecklingen också står i centrum. Psaltaren ses som aktuell eftersom dess uttryck för äkthet och livsnärhet verkar korrelera med den längtan efter äkthet som också gudstjänsten försöker hitta relevanta uttryck för. Men om Psaltaren ska kunna förmedla denna äkthet måste den också vara förståelig för församlingen. För är det inte så, att ju mer invecklad församlingssången blir, desto större är risken att distansen ökar. Det betyder inte att distansen *måste* öka, man att risken som sagt finns där.

En aspekt som är väldigt viktigt och som här kanske inte berörts i den grad som den borde är synen på psaltarsången och delaktigheten. Många av resonemangen i denna diskussion bär drag av denna relation mellan psaltarsång och delaktighet som en underliggande tråd. I början av uppsatsen nämns Modéus i bakgrundsbeskrivningen när jag presenterar Edgardhs redogörelse för de tendenser som påverkat gudstjänstlivet i modern tid. Hon citerar Modéus i sitt resonemang om mångfald och delaktighet och betonar hans uppfattning om delaktigheten främst som en kvalitet och inte som en aktivitet. Det ligger en mycket djup insikt i denna syn på delaktighet. Oavsett hur psaltarsången kommer gestaltas i Svenska kyrkans framtida gudstjänstliv tror jag att den här synen på delaktighet har en nyckelroll.

Källförteckning

Axner, Torbjörn. 2010. *Utvärdering av 1986 års kyrkohandbok. Del 2 – 2009 års uppföljning*. Uppsala: kyrkokansliet. [Stencil].

Berthier, Jacques. 1997. *Sånger från Taizé, Sjung en lovsång till Gud*. Slite: Wessmans musikförlag.

Bibeln 2000. Bibelkommissionens översättning. Örebro: Libris.

Bolander, Sören. 1996. ”Olika sätt att sjunga psaltaren.” *Tro & Tanke. Svenska kyrkans forskningsråd*. Årg. 71: 67-97.

CsSkr 1997:3: Svenska kyrkans Centralstyrelse. *Direktiv för översyn och revision av de kyrkliga böckerna*, bilaga 2.

Dalman, Johan F. (red.). 2003. *Bönboken: tradition och liv*. Stockholm: Verbum.

EB83: *Den svenska evangelieboken*. 1983. Älvsjö: Verbum.

EB2002: *Den svenska evangelieboken: med tillägg*. 2003. Örebro: Libris.

Edgardh, Ninna. 2010. *Gudstjänst i tiden: gudstjänstliv i Svenska kyrkan 1968-2008*. Lund: Arcus.

Ehntorp, Karl Göran & Håkansson, Ragnar (red.). 2004a. *Jubel och sång. Psaltarpsalmer för kyrkoåret: advent – långfredagen*. Stockholm: Verbum.

Ehntorp, Karl Göran & Håkansson, Ragnar (red.). 2004b. *Jubel och sång. Psaltarpsalmer för kyrkoåret: påsknatten – domssöndagen*. Stockholm: Verbum.

Ekenberg, Anders. 1998. *Den gregorianska sången: teori, historia, praxis*. Stockholm: Gehrmans musikförlag.

Ellverson, Karl-Gunnar. 2003. *Handbok i liturgik*. Stockholm: Verbum.

Ellverson, Karl-Gunnar. 2006. ”Musik och delaktighet i högmässa och kyrkoår”. I *Åtta röster om musik och teologi*, Ragnar Håkansson (red.), s. 135-156. Stockholm: Verbum.

En liten bönbok. 2006. Stockholm: Verbum.

Eriksson, LarsOlov & Nilsson, Nils-Henrik. 2003. *Evangelieboken i gudstjänst och förkunnelse: homiletiska och liturgiska perspektiv*. Stockholm: Verbum.

GO76, del 1: *Gudstjänstordning för Svenska kyrkan: 1976 års alternativ till Den svenska kyrkohandboken. 1, Ritual*. 1976. Stockholm: Verbum.

GO76, del 3: *Gudstjänstordning för Svenska kyrkan: 1976 års alternativ till Den svenska kyrkohandboken. 3, Introitus*. 1976. Stockholm: Verbum.

Gudstjänstsång: ny mässmusik för Svenska kyrkan. 2011. Stockholm: Verbum.

Gustafsson, Göran. 1983. *1976 års gudstjänstordning. Bra och dåligt i den nya gudstjänsten: en enkät med präster, kyrkomusiker och lekmän om 1976 års högmässaordning*. Stockholm: Religionssociologiska institutet.

Halldorf, Peter & Åkerlund, Per (red.). 1996. *Tidegård: dagliga böner ur Bibeln*. Skellefteå: Artos.

Haquin, André. 2006. "The Liturgical Movement and Catholic Ritual Revision." I *The Oxford History of Christian Worship*, Geoffrey Wainwright & Karen B. Westerfield Tucker (red.), s. 696-720. Oxford: Oxford University Press.

HB42: *Den svenska kyrkohandboken: stadfäst av konungen år 1942*. 1942. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag.

HB86: *Den svenska kyrkohandboken I*. 2006. 3. rev. utg. Stockholm: Verbum.

HBm90: *Den svenska kyrkohandboken musik*. 1990. Körutgåva. Stockholm: Verbum.

Holte, Ragnar, Adell, Arthur & Peters, Knut (red.). 2000. *Den svenska tidegården*, 8., helt omarb. uppl. Stockholm: Verbum.

Johansson, Hans & Fahlgren, Sune (red.). 2004. *Tidebönsboken*. Örebro: Libris.

Jullander, Sverker. 2012. "Gregoriansk sång i svensk gudstjänst – historiska och aktuella perspektiv." *Svenskt gudstjänstliv*. Årg 87. Skellefteå: Artos. [Under tryckning].

Klingert, Rune. 1989. *Liturgin som bekännelse: den liturgiska utvecklingen i Svenska kyrkan under 1970- och 1980-talen och dess pastorala konsekvenser*. Prästmötesavh. Luleå stift. Stockholm: Verbum.

KMot 1989:35: Motion till Kyrkomötet. *Psaltarpsalmstexter som alternativ till de gammaltestamentliga läsningarna i Evangelieboken*. Hans Sjöström. Kyrkomötet 1989, bihang 3-16.

KMT 1986:1: Weman, Henry. 1986. "Att sjunga för och sjunga med församlingen." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 51, nr 1, s. 11-12.

KMT 1987:4: Sjögren, Per-Olof. 1987. "Rotlöshet blir historielöshet." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 53, nr 4, s. 56-57.

KMT 1988:3: Sjögren, Per-Olof. 1988. "Därför sjunger vi i kyrkan." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 54, nr 3, s. 51-52.

KMT 1988:5: Sjögren, Per-Olof. 1988. "Präst/försångare/kyrkomusiker/kör i nya kyrkohandboken och psalmboken." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg 54, nr 5, s. 89.

KMT 1988:12: Holmberg, Tage. 1988. "Hur väl det i ditt tempel går. Om gudstjänst och lovsång." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 54, nr 12, s. 225-228.

KMT 1991:2: Tobin, Henrik. 1991. "Liturgisk kris!" *Kyrkomusikernas tidning*. Årg 57, nr 2, s. 23.

KMT 1991:8: Zethelius, Gudrun. 1991. "Ingång för Introitus?" *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 57, nr 8, s. 150.

- KMT 1992:8: Tobin, Henrik. 1992. "Ska vi byta psalmbok vart femte år?" *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 58, nr 8, s. 130-131.
- KMT 1994:13: Tobin, Henrik. 1994. "Psalmsång? – Mot 2000-talet III." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg 60, nr 13, s. 251.
- KMT 1994:15: Tobin, Henrik. 1994. "Injektioner till liv? – Mot 2000-talet V." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg 60, nr 15, s. 283.
- KMT 1995:1: Byström, Daniel. 1995. "Är det något fel med psalmen?" *Kyrkomusikernas tidning*. Årg 61, nr 1, s. 5.
- KMT 1996:6: Jönsson, Anna. 1996. "Gregoriansk sång på svenska intresserar." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 62, nr 6, s. 106.
- KMT 1997:1: Wallin, Peter. 1997. "Tidegården har (åter)kommit!" *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 63, nr 1, s. 11-14.
- KMT 1997:2: Wallin, Peter. 1997. "Två tidegårdsböcker – en jämförelse." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 63, nr 2, s. 11-14.
- KMT 1997:5: Zethelius, Gudrun. 1997. "Gregorianik på svenska." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 63, nr 5, s. 6-8.
- KMT 1997:17: Zethelius, Gudrun. 1997. "Förnyad tidegård till gamla tider." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 63, nr 17, s. 6.
- KMT 1998:4: Zethelius, Gudrun. 1998. "Klassisk gregorianik på svenska." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 64, nr 4, s. 8-9, 12.
- KMT 1998:7: Lindström, Anki. 1998. "Uttal viktigare än innehåll i gregoriansk sång." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 64, nr 7, s. 4-5.
- KMT 2000:5: Göransson, Harald. 2000. "Attentat mot kyrkohandboken?" *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 66, nr 5, s. 4-5.
- KMT 2000:7: Göransson, Harald. 2000. "Professor Harald Göransson om kyrkohandbokens musikkörelse: - Oklokt ösa över präst och församling detta jättelass av ålderdomlig och svårsjungen musik." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 66, nr 7, s. 8-9.
- KMT 2000:9: Zethelius, Gudrun. 2000. "Den gregorianska sången, latinet och svenskan – Boken ger en sned introduktion till gregoriansk sång som brukas inom Svenska kyrkan." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 66, nr 9, s. 16-20.
- KMT 2001:5: Ekenberg, Anders. 2001. "Ord och ton i gregoriansk sång." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 67, nr 5, s. 14-15.
- KMT 2001:11: Zethelius, Gudrun. 2001. "Ord och ton i gregoriansk sång." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 67, nr 11, s. 10-11.
- KMT 2003:5: Engelke, Christina. 2003. "Klosterkapitalismen." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 69, nr 5, s. 10.

- KMT 2004:3: Reinholdsson, Maria. 2004. "Gudstjänstinspiration i ord och ton." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 70, nr 3, s. 20-22.
- KMT 2005:7: Reinholdsson, Maria. 2005. "Musik och tystnad i Solesmes." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 71, nr 7, s. 4-9.
- KMT 2010:5: Tobin, Henrik. 2010. "Musikalisk bredd med möjlighet till igenkännande – om handboken och musiken." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 76, nr 5, s. 12-15.
- KMT 2011:10: Tobin, Henrik. 2011. "Liturgin är jordmånen, säger André Gouzes." *Kyrkomusikernas tidning*. Årg. 77, nr 10, s. 4-8.
- KO: *Kyrkoordning för Svenska kyrkan med angränsande lagstiftning*. 2012. Stockholm: Verbum.
- Kristus vandrar bland oss än*. 2004. Projektrapport och motivskrivelse för projektet Psalmer i 2000-talet. Uppsala: Svenska kyrkan. [Stencil].
- Lindström, Anders (red.). 1998. *Psaltarpsalmer enligt anglikansk tradition Bibelkommissionens översättning Psaltaren 1995*. Rättvik: Kummelby förlag.
- Lindström, Hans-Erik (red.). 2008. *Lilla pilgrimsboken*. 4. uppl. Stockholm: Verbum.
- Luther, Martin. 1983. *Martin Luthers företal till Bibeln*. Älvsjö: Verbum.
- MB42: *Den svenska mässboken. Musiken till högmässan jämte brudmässan och begravningsmässan: av konungen gillad och stadfäst år 1942*. 1958. Del 1. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelsens bokförlag.
- Missale för Svenska kyrkan*. 2003. 2 rev. uppl. Stockholm: Verbum.
- Modéus, Martin. 2005. *Mänsklig gudstjänst: om gudstjänsten som relation och rit*. Prästmötesavh. Stockholms stift. Stockholm: Verbum.
- Nässelqvist, Dan, *Kollektbönen i svenska evangelieböcker 1562-2003. En analys av förändringar och dess orsaker*. Examensarbete i praktisk teologi vid Centrum för teologi och religionsvetenskap, CTR, Lunds Universitet, VT 2008. [Stencil].
- Oljelund, Karin. 2009. *Kristi kropp och Guds folk: En undersökning av ecklesiologin i Svenska kyrkans huvudgudstjänster 1942-2000*. Diss. Uppsala. Skellefteå: Artos.
- OMot 1993:516: Motion till Ombudsmötet. *Om mässans musik*. Tomas Forsner. Ombudsmötet 1993, bihang 2-13.
- Piltz, Anders, Bolander, Sören, Holte, Ragnar & Pahlmblad, Christer (red.). 1995. *Tidegården, kyrkans dagliga bön: Psaltaren och andra bibliska texter samt hymner och böner ur kyrkans tradition för samkristet bruk*. Lund: Arcus.
- PoV 76: *Psalmer och visor 76. Tillägg till Den svenska psalmboken*. Del 1. 1979, Verbum.
- PoV 82: *Psalmer och visor 82. Tillägg till Den svenska psalmboken*. Del 2. 1982. Älvsjö: SkeabVerbum.

- PoV 82 ackomp: *Psalmer och visor 82. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 2. Ackompanjemangsutgåva.* 1982. Älvsjö: SkeabVerbum.
- PsB86: *Den svenska psalmboken med tillägg.* 2. utg. 2005. Stockholm: Verbum.
- PsB90: *Psalmer i 90-talet.* 1994. Stockholm: Verbum.
- PsB2000: *Psalmer i 2000-talet.* 2006. Stockholm: Verbum.
- SKU: 1998:7. Axner, Torbjörn, *Utvärdering av 1986 års kyrkohandbok.* Uppsala: Svenska kyrkans Centralstyrelse.
- SKU 2000:1. *Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan. Gudstjänstordning.* Uppsala: Svenska kyrkan.
- SKU 2000:2. *Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan. Musikdel.* Uppsala: Svenska kyrkan.
- SKU 2000:3. *Kyrkohandboksgruppens förslag till Kyrkohandbok för Svenska kyrkan. Motiveringar.* Uppsala: Svenska kyrkan.
- SKU 2000:5. *Evangelieboksgruppens förslag till Den svenska evangelieboken. Motiveringar.* Uppsala: Svenska kyrkan.
- SOU 1974:67. 1968 års kyrkohandbokskommitté, *Svenska kyrkans gudstjänst. Gudstjänst i dag: liturgiska utvecklingslinjer.* Bilaga 1. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.
- SOU 1975:2. 1969 års psalmkommitté. *Psalmer och visor. Tillägg till Den svenska psalmboken. Del 1:1.* Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.
- SOU 1979:12. 1968 års kyrkohandbokskommitté, *Svenska kyrkans gudstjänst. Evangelieboken.* Band 4. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.
- SOU 1981:49. 1986 års psalmkommitté. *Den svenska psalmboken. Psalmboksrevisionen. Inledande redovisning. Provsamlingar för advent, jul och dagens tider.* Band 1. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.
- SOU 1985:17. 1969 års psalmkommitté. *Den svenska psalmboken. Historik. Principer. Motiveringar.* Volym 2. Stockholm: Liber/Allmänna förlaget.
- SOU 1985:46. 1968 års kyrkohandbokskommitté, *Svenska kyrkans gudstjänst. Huvudgudstjänster och övriga gudstjänster: kyrkliga handlingar.* Band 8. Stockholm: LiberFörlag/Allmänna förlaget.
- Wettermark, Tomas (red.). 2004. *Pilgrimens tidegård.* Vadstena: Pilgrimscentrum.
- Wilson-Dickson, Andrew. 1996. *Musik i kristen tradition: från tempel och katedraler till kyrkor och torg.* Stockholm: Verbum.
- Åberg, Lars (red.). 2006. *Sånger från Taizé församlingsboken.* Slite: Wessmans musikförlag.

Elektroniska källor

Consultation on Common Texts [hemsida] > Revised Common Lectionary > Download the RCL > Year A.

http://www.commontexts.org/publications/RCL_YearA_Web.pdf [2012-04-28]

Ekenberg, Anders. ”Psaltarsång i församlingens gudstjänst”. Sankt Ansgar. Kyrkan i studentstaden [hemsida].

<http://stansgar2.harnvi.net/2012/05/psaltarsang-i-forsamlingens-gudstjanst/> [2012-05-14]

Kyrkohandboken, Ev.luth. kyrkan i Finland [hemsida] > Om evangelieboken.

<http://evl.fi/Evkirja.nsf/tillevbanvandareSV?OpenPage> [2012-04-28]

Kyrkomusikernas riksförbund [hemsida] > KMT.

<http://www.kmr.se/kmt.php> [2012-05-01]

Wallsten, Hanna. ”Tidegården i telefonen”. Kyrkans tidning [hemsida].

<http://www.kyrkanstidning.se/node/23122> [2012-04-17]